

גם כאן כתוב עניין חסידות:

תתתשכד. יש ענוה יורשת גהינם ומנחלת אש אוכלת ליורשיו בניהינם כיצר מי שרואה בניו או קרוביו ותלמידיו בתרבות רעה ובירו למחות בחיורפם והכאות ואומר בלבו אהיה מעורב דעתי עמהם ולא אהיה מחרף ומכה הרי זה מנחילם גיהנם שיצאו לתרבות רעה ואף יעשו רעות לאביהם ולאמם עד שישנאוהו ויקללו יום שנולד בו והו שנאמר (משלי יג כד) חושך שבטו שונא בנו ואמרו (א) כל מי שמכה בנו הגדול עובר (ויקרא יט יד) לפני עור לא תתן מכשול ומי שהרגיל את בנו בתוכחות מוסר והכהו בקטנותו לא יבעט בהכאות אפילו כשיגדל אם יכהו וכתוב (תהלים כו יג) לולא האמנתי לראות בטוב ה' לולא נקוד (ב) כי אמר דוד שמא החטאתי את בני ואיני יכול לעשות תשובה לפי שכתוב (מ"א א ו) ולא עצבו אביו מימיו לאמר מדוע ככה עשית:

תתתשכה. וכן יש ענוה שמורידה את האדם לניהנם כגון שיושב בדין ויודע שתועים או אדם אחר שיודע שביד דין תועים ואומר איך אלך ואביישם או שיודע שאינן בקיאים והוא בקי ואומרים לו שב עמנו שלא נתעה והוא אומר לא אשב כי אתם בקיאים נמצא אם יתעו העון תלוי עליו או שמע שהציבור מרברים שקר ואומר (א) מי אנכי שאדבר בפניהם הרי כתיב (תהלים מה ה) והדרך צלח רכב על דבר אמת וענוה צדק מכלל שיש ענוה שאינה צדק כגון אילו וכיוצא בהן ואמרו כהן עם הארץ לא יברך לפני תלמידי חכמים:

תתתשכו. יש צדקה והנה צעקה כיצר אדם שנותן לבעלי ניאוף ולזולל וסובא וכתוב (ויקרא יט כט) ולא תזנה ותוכל לקרות לא תזנה לא תנאף ותוכל לקרות לא תנאף לא תרצח לא תרצח כל המספיק כלי משחית לרוצחים כאילו הורג וכתוב (תהלים ז יד) ולו הכין כלי מות והנותן מזונות לליסטים הרי הוא כמסייע עמהם וכן הנותן לבעלי מנאפים הרי כאילו סייע ושידך ביניהם שהרי לוקח הכסף שנתנו לו ונותן אתנן לזונות ועוד אמרו (א) הנותן צדקה בפני רבים טוב לו שלא יתן וקרוב לזה (ב) מי שחייב ואין לו לשלם ונותן צדקה נמצאת הצדקה גול:

תתתשכז. יש חסידות שהוא רעה כגון שיריו אינן טהורות ורואה ספר שנפל לאש ואומר מוטב שישרף ולא יגע בספר וכן אמרו (א) ראה אשה טובעת בנהר והוא אומר מוטב שתטבע ולא [ע"ב] אנע בה.

תתתשכח. ויש חסידות של דופי כגון שמוציא ספר תורה (א) לרשות הרבים מפני הדליקה בשבת או מי שאומר איך אציל נפש ואחלל שבת ועוד היוודע בעצמו שהוא בקי בתורה וכיוצא בו בעיר וכשמביאין איסור והיתר

(ב) כעין זה לעיל סי' תתתקפ"ז ותתתקפ"ח.

תתתשכד. (ה) מועד קטן ו"ז א'. (ג) בברכות ד' א': למה נקוד על לולא כך אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע מובטח אני כך שאתה עתיד ליתן שכר טוב לצדיקים לעתיד לבא כו' שמא יגרום החטא כו'.

תתתשכה. (ה) תולין פ"ט א': וכול אף לדברי תורה כו'.
תתתשכו. (ה) חגיגה ה' א': מוטב דלא יהיבית ליה. ובכלכו הלכות צדקה סי' פ"א: וצריך לזנוח בסתר ולא יתפאר ולא יתיהר בצדקה.

תתתשכז. (ה) סוטה כ"ב ב' ויעוין בעקרים פ"ו לשלישי ובענפים שם וכן בפ"ח לראשון.
תתתשכח. (ה) בשבלי הלקט ענין קט"ו כתב הגאון שמואל לומר לעוים להוציא ספרים לרח"ד.

אומר תביאו לאחרים הרי עינוותנותו לחטא שמא אם היה הוא מורה היה אוסר מה שהם מתירים:

תתתשכט. (ב) יש שופט צדק שאובד כצדקו כגון שרואה שאחד רמאי ואחד תם והרמאי יודע לטעון והדין עם התם אלא שאינו יודע לטעון עליו נאמר (א) (משלי לא ח) פתח פיך לאלם ואם יודע שהדין מרומה והשכיר עדים של שקר (ב) אל יאמר יהא עון תלוי בעדים:

תתתתשל. יש טובה שהיא רעה ונחשב לו ולורעו רעה כיצד מי שגורם שפושעים או מחטיאי הרבים דרים בעיר הרי הואיל והוא רע לבני העיר דין הוא שיהא הוא וורעו נכשלים בהם ויעשו לורעו רעה וזה שנאמר (יחזקאל יח יח) ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו ד"א ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו שפונם משפחתו ונותנים לו. . על אשר חטא שגורם בושט ונוק לעמיו והעושה טובה להתכבד בה ומשתבח בה:

תתתתשלא. (ג) יש טובה שמביאה רעה כגון המשתכר בשבת שמא יעשה מלאכה וכן מי שהוא משתכר ובתוך שכרותו מכה בני אדם מושב שלא ישתה בפורים הרבה להיות שכור) וכגון שמתענה (א) בערב יום הכפורים או מי שמתענה בחי' באב שמא יצטרך לאכול וכן הדוחק את הקטן להתענות ורואה חלשות גדולה בו וחסרות כח וכתוב (קהלת יב יד) כי את כל מעשה האלהים יבא במשפט אע"פ שהוא לשמו יביא במשפט על כל נעלם שלא חשבו כשעשאוהו אם טוב בעיניו בשעת המעשה ורע אחר כך (שם שם יג) סוף דבר הכל נשמע ישים לב ודעת לסוף הדבר וזהו שכתוב סוף דבר הכל נשמע ואז את האלהים ירא שמא לבסוף לא יהיה טוב ואת מצותיו שמור מהתחלל כי זה כל האדם שלא ינצל מיום הדין:

תתתתשלב. יש חסד מלא עון וריקם הוא מזכות כגון שהלך לעשות חסד לאדם ועבר זמן תפילה והנותן לרשע כמסייע לעוברי עבירה והמפרנס יתומים (א) ומגנענן ומלמדן (ב) בליעות וכשעושיין דבר שלא כהוגן אינו מוחה בידם: **תתתתשלג.** יש לימוד אע"פ שהוא לשמה טובה ביטול הימנה כגון (א) בזמן שמתקן מצות בערב פסח או בפסח (ב) מפני חמץ וכן (ג) לולב ושופר כיוצא בהן או שמע שיש דליקה ולומר ואילו היה בטל היה מציל נפש או ספרים: **תתתתשלד.** יש משבח שהוא מגנה כגון משבח אדם בפני רבים (א) ומתוך שכחו בא לידי גנאי וכן האומר בתפילה הגדול הגבור והנורא (ב) הראוי והחזק:

תתתתשלה. יש צניעות שטובה הימנה תמורתה כגון שיש לו שילשול אם לא יגביה בגדיו ביותר שמא יטנפיהו נצוצות ממיי רגליו וכן האומר

(ב) תתתתשלה. (ג) תתתתשלד. (ג) ע"כ.

תתתתשכט. (ב) מובא בחי' מ"י י"ז ס"ט. (ג) שבועות ל' ב' חיימ ס"י מ"ז ס"ג ויעוין סנהדרין ל"ב ב'.

תתתתשלא. (ב) צ"ע הלא בעי"כ אסור להתענות ומי שאוכל בתשועו מעלה עליו הכתוב כאלו התענה תשועו ועשירי ברכות ח' ב'.

תתתתשלב. (ב) מלשון התרגום על הפסוק תהלים קי"ט קי"ז ואשעה בחוקך תמיד ואגנענן באורייתך תדירא כי ואשעה כמו ואשתעשע. ובירושלמי תענית פ"ג ה"י ובבלי שם פ"ג מ"ח ככן שהוא מתחטא לאביו פירשו הכ"ב והמפרש מתגעגע. (ג) פ"י לאכול יותר מהראוי והמצריך.

תתתתשלג. (ב) פסחים ק"ט ש"ע או"ח ס"י תע"ב ס"א. (ג) יעו"ש ס"י תל"א. (ד) יעו"ש ס"י תרנ"ב.

תתתתשלד. (ב) ערכין מ"ז א' ולפנינו: מתוך טובתו בא לידי גנותו ויעוין ברמב"ם הלכות דעות פ"ז ח"ד. (ג) צ"ל: כמו דאיהא ברכות ל"ג ב'.

ספר החסידים

היאך אשמש מיטתי ערום ויש לו סרין ומכסה ועתה שכבת זרע נונע בבגדיו ונרבק בבגדיו והולך בהם לבית הכנסת ולומר בהם אלא מוטב שיפשוט בגדים שמתפלל בהם גם אמרו (א) הוא בבגדו והיא בכנדה יוציא יותן כתובה גם שאהבה יותר גם לא יתכן שבשרו לא ירחץ וישפשף אותו מקום וכל סביביו כי לא יתכן ששכבת זרע רבוק והולך ומתפלל שנאמר (קהלת ד יז) שמר רגלך כאשר תלך אל בית האלהים על כיוצא בזה נאמר (שם ז טז) ואל תתחכם יותר כי היא חכמה שאינה מתקיימת וכל חכמה שאינה מתקיימת אינה חכמה:

תתתשלו. יש ענוה וחסידות שטובה ממנה (א) מראית רשעים כגון מי שאומר כשאדם נותן לו שום דבר לא אשקול ולא אראה אחר פלוני כי כולם נאמנים ואין אפשפש אחריהם ואחשוד אותם לפי שמא יפלו מידו או עבדו ושפחתו יגנובו לו מקצתם ולא יסבול לבו מלחושדם ומרהרם אחריהם [דף קע"ו] לכך (שם שם ח) טוב אחרית דבר מראשיתו שתמנה ותשקול זרע מהו ותחפוש הכל כנגבים (ב) ומכברם כרבן גמליאל:

תתתשלו. יש אהבה שאוהב בכל לבו את הקב"ה ועושה בשמחה ובנפש חפצה את רצונו ואינה חשובה אהבה כגון שעושה את המצות בשמחה וכשבא דבר עבירה לידו אומר בלבו מה בכך אם לא אהיה מהרהר בדיקרוקי עבירה זאת הלא אני בשר ודם וכשיש לי אוהבים אם פעמים ידקדקו במה שיהיה רצוני ופעמים לא ידקדקו איני כועס אם פעמים לא ידקדקו במה שהוא נגד רצוני וכל שכן שהקב"ה לא יכעוס אם לפעמים לא אדקדק בעבירות וכי אני יותר טוב מן השמים הלא כתיב (איוב לג יב) כי ירבה אלוה מאנוש לכך נאמר (דברים י יב) ליראה את ה' וגו' ולאהבה כל אהבה שאין יראה אגודה בה אינה אהבה ואם שניהם יחדיו עליהם נאמר (משלי ח כא) להנחיל אהבי יש:

תתתשלו. כתיב (דברים ו ה) בכל לבבך פירוש (א) כי יצרים במצות לא תעשה ובמצות עשה ד"א במה שהוא נהג כבר להזהר והוא פשוט לב אחד וכשיבא לידו נסיון או במה שלא היה נזהר כבר ויצרו מתגבר וקשה לו לעשות והוא כפוף לב אחד והוא בכל לבבך ובכל נפשך אפילו נוטל נפשך ד"א ובכל נפשך בכל רצונך כמו (בראשית כג ח) אם יש את נפשכם תרגמום אם יש את רעוא נפשכון ואין זה בכלל לבבך (יג) בכל לבבך פירושו בכל דברך ובכל מחשבותך אבל כשהוא אנוס בלבבו עצוב לכך נאמר בכל נפשך:

תתתשלו. יכול אדם לחטוא במצות שב ואל תעשה כדי לעשות סייג למצוה חמורה כגון שופר ולולב ומגילה שמבטלין בשבת (א) כדי שלא יביאם ארבע אמות ברשות הרבים וכדי שלא יוציאם מרשות לרשות וכן לקרוא לאור הגר בתורה בשבת (ב) שמא יטה לכך יעשה אדם סייג לזכור שלא יחטא ויש דברים אע"פ שאדם חושא קצת מותר לו כדי לקיים מצוה יתירה כגון איש ואשתו שעשו קטטה ואחר יודע שמא ישמעו לו וישלמו ביניהם וירא ללכת שסופר יהרהר אחריה שהרי שם הקדש נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו:

(ה) כעין זה נדפס סיען חש"ס.

תתתשלו. (ה) כתובות מ"ח א'.
תתתשלו. (ה) צ"ל: תמורתם כגון. כמו בס' דלעיל. (ג) מסכת דרך ארץ פ"ה.
תתתשלו. (ה) ע"ז רמז הרמב"ם במורה פכ"ח לשלישי יעו"ש.
תתתשלו. (ה) סוכה נ"ב ב'. (ג) שבת י"א א'.

תתתשם. הרי חסיד שאינו צופה בפני הנשים ואיש אחד שצופה הולכים יחדיו יכול החסיד לומר לאותו איש הרי הנשים פונעות בנו ראה אם עדיין עברו אע"פ שאינו מסתכל בפני הנשים שהרי אמרו בתלמיד חכם (א) לוקח אשה שיוליך עמו עם הארץ כדי שיכירנה ולא יחליפנה לו באשה אחרת ואלישע אמר לנחזי עם השונמית לדבר וכן בשאר דברים שחסיד זה נוהג ואחר אינו נוהג כגון מלאכול פת גוי ורגיל אחר לאכול ואין לחסיד אלא מעט יכול לומר לאיש הרגיל לאכול הרי טעות כי בלא זה רגיל לקנות לחם של גוים ולאכול ומה שאמרו (ב) מי שהניח להם אביהם כהן תרומה לא יאמר תלמיד חכם וכי לפי שלשם הוא כאילו מוכר לו תרומה טמאה :

תתתשםא. אל תהי צדיק הרבה (קהלת ז טו) אל יאמר אדם הרי כל כוונתי וכל מעשי לשם שמים ואע"פ שלא יתכן שאעשה דבר שלא כהוגן כיון שכונתי טובה לא יחשוב לי עון הרי אם יש בעיר חסיד וחכם שיוכל לשאל לו ולא שאל יחשוב לו עון הרי כתיב (מ"א ב לה) ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו בדבר ה' הכיני נא וימאן האיש להכתו על זה נאמר אל תהי צדיק הרבה ומכל מקום מה חשב אותו שמיאן כי אמר לו הרי (א) מי שחבירו אומר לו קרע בגדי ותהיה פטור הרי פטור [הכני פצעני (ולא אמר ע"מ לפטור) חייב] ועוד אמר לו תכה את עצמך (ב) והוא לא נצטווה כי אין אדם יכול להכות את עצמו בפנים: **תתתשםב.** כל דבר שאדם סבור שהוא טוב לעשות ויש חסידים אצלו שהוא יכול לשאל מהם [ישאל מהם כדי שלא יהא] נכשל ולכך נקרא מלך לשון (נחמיה ה ז) וימלך לבי עלי וכן (דניאל ד כד) מלכי ישפר עלך לשון עיצה שלא לעשות דבר בלא עיצה ויש לו לאדם לשאל ולא ישאל לחכם שאינו חסיד שנאה דורש ואין נאה מקיים אבל יש לישאל לחכם חסיד שמדקדק כל המצות לקיימם: **תתתשםג.** כתוב במסכת דרך ארץ (א) אהוב את המוכיחים ושנא את המשבחים אם משבחים את האדם ולבו שמח שמשבחים אותו בדבר שיש בו הרי ימעטו שכרו ואם משבחים אותו בדבר שאין בו ולבו נהנה נפרעין [ע"ב] ממנו מן המשובח ויש לו לומר אין בי או יעשה אותו דבר שמשבחים אותו בו ולא יהו נפרעין בו:

תתתשםד. (ב) מעשה בחסיד אחד שהלך אחיו במקום אחד וכששב אמר לאחיו במקום שהייתי שם אמרו עליך שאתה עושה הרבה מעשים טובים שאינך עושה כך וכך אמר החסיד לאחיו מה שלא עשיתי כך וכך כי קודם שאני מתחיל לעשות חסידות הרגילות מה שאין אחרים עושים אני חושב אם אוכל לעשותו אני אתחיל פן לא יהיה חילול השם בדבר וזה הדבר שקשה לי לעשות אעשה אם אומר שאני עושה אותו וכשאדם מת ואומרים כך וכך עשה נפרעין ממנו שלא עשה לכך אדחוק את עצמי לעשותו כגון שאומרים שלאחר שהיה משמש מיטתו שהיה טובל קודם שיתפלל או ש' קבין מים שופך עליו וכן שוהט ובורק בעצמו ומעיין אחר המנקר את הבשר ולא היה מאמין לאחרים אבל שאר דברים שבעושר ובעניות תלוי הייתי עושה אע"פ שפעמים לא אוכל לעשות כשיכולתי עשיתי כשהיה יכול לעשות

(b) תקצ"ב

תתתשם. (b) בבא בתרא קס"ח א'. (3) הלשון הזה לא מצאתי רק בתוספתא דמאי פ"ז: חבר ועם הארץ שירשו אביהם עם הארץ כו' ויעו"ש בירושלמי.
תתתשםא. (b) בבא קמא צ"ב א'. (3) ר"ל שלא בא הצווי להכות את עצמו בפנים.
תתתשםב. (b) זוטא פ"ט ולפינו: הוי אוהב המוכיח ושנא את המכבד.

מעושר, לא הייתי מניח לשפחה ולאותם שהיו אוכלים מאכלי לתפוס את הנר של חלב פן יטפסף על המאכל אלא בנר של שמן או בנר של שעוה וכשבאתי לעוני לא יכולתי לעשות זה אינו חילול השם כי אמרתי כי עני אני ואנוס אני:

תתתשמה. (ב) יהללך זר ולא פיד (משלי כו ב) אדם שנקרא אבינו רבינו כנון רבינו יעקב ושם בנו ראובן אל יחתום כך ראובן בן רבינו יעקב כי אם ראובן בן יעקב ואפילו כמשה רבינו לא יחתום את שמו אני פלוני בן רבינו פלוני הקדוש או בן פלוני החסיד שנאמר יהללך זר ולא פיד נכרי ואל שפתיך ואף בחתימת שמו וכתוב (שם לא לא) ויהללוה בשערים מעשיה ולא היא ואל ישבח את עצמו ולא את אביו ואמו שנאמר (שם שם כח) קמו בניה ויאשרוהו. אדם מניד לבניו או לתלמידיו כך אני עושה כך היה אבי עושה כך היה רבי עושה כדי שהם יעשו כך וכתוב (ש"ב כב כב) כי שמרתי דרכי ה' ולא רשעתי מאלהיו. וכן (א) במה הארכת ימים ואמר להם כזה וכוה עשיתי (משלי לא כח) קמו בניה ויאשרוהו בעלה ויהללה אבל לא יחתום על כתב או על שטר או על המצבה ואם יש לאדם בן חרף לא יאמר לבני אדם ר' פלוני בני כך אמר ואע"פ (ב) שרבן יוחנן בן זכאי היה מונה שבחן של תלמידיו לא ישבח אדם תלמידו אחד בפני תלמידיו אחרים ולא ישבחו בפני אותם שיגידו לתלמידיו שלא יקנאו בו ושלא יתביישו וכן על רבנים אבל אם מת יאמר מה שהיה בו רק לא יאמר גדול בתורה היה מכל חבריו ואע"פ שאין קנאה לאחר מיתה אלא בחי (משלי כו ב) יהללך זר ולא פיד לא יתכן אדם שעושה ספרים שיאמר אני עשיתי את הספר הרי ר' סידר המשניות ולא כתב ר' אני עשיתים וגם ברייתות ומדרשות לא אמר מי שחברם אני פלוני בן פלוני חברתים אני עשיתים כי ידעו אם עשו כן יהנה לבם ויקבלו שכר בזה העולם לכך לא רצו ואם חאמר כשור יהללנו יהנה לבו לכך אמר במסכת דרך ארץ (ג) אהוב את המוכיחים ושנא את המשבחים והראשונים לא רצו לרמוז את שמם בפיוטם כנון אהללה אמנם אשמנו ואם ר' אלעזר קליר וכיוצא בו באותו דור היו הדיוטשים שהיו פייטנים והיו אומרים פיוטי ר' אלעזר קליר וכיוצא בו ואם לא היה שמו רמוז בפיוטיו שמא יאמרו הדיוט עשאוים ולא נאמר אותם לכך בקשו לו לרמוז שמו לכך לא יהלל אדם עצמו ויהנה לבו יש לו לחשוב בלבבו לבסוף ישתכח ועוד יחשוב טובת הנאת זו טובים ממני ראויים היו שיוכר שמם ולא הוזכרו, בעולם הבא שכרו גדול ועליהם נאמר (ישעיה נו ה) שם עולם אֶתֶן לו שלא קבל בזה העולם יקבל לעתיד לבא לכך לא אעסוק שאקבל כבוד ושום הנאה וגם אם אומרים לאדם חסיד ונהנה לבו אע"פ שיש בו אותה מידה שאומרים עליו קיבל שכרו באותה הנאה בזה העולם ואם משבחים אותו ואין בו אותה מידה נפרעין ממנו אע"פ שאין לבו נהנה. נכרי ואל שפתיך והלא כבר נאמר זר ולא פיד אינו מדבר על עצמו אלא שלא יאמר איש על אביו שהוא רב אני פלוני בן פלוני רבינו או בן פלוני הקדוש לא יתכן אם במקום שזכירין אביו למה יאמר שבוו ואם במקום [דף קע"ז] שאין מכירין אותו גורם שיאמרו שאומרים כדי שיכבדו העולם:

תתתשמו. (ז) כל מי שהוא חכם וצדיק מחבירו יותר מסתפק מן העולם הבא וכן רבן יוחנן בן זכאי וכו' ואמר איני יודע אנה יוליכוני

(ח) כנעס סיען מק"צ. (ז) ע"כ מכלן וליץ סיען מק"ג. (ז) ע"כ. (ד) מק"ד.

תתתשמה: (ה) מגילה כ"ח א'. (ז) אבות פ"ב מ"ח ועיין הגהות מיימוני פ"ז מהל' דעות. (ז) זושא פ"ט ובאדר"ג פכ"ט ולפנינו: אהוב את המוכיחך ושנא את המכבדך.

(א) והוא ותלמידיו (ב) בכת שלישית והיה בוכה אלא מי שהוא חכם וטוב יחשוב כל הזכויות שעשיתי אינם כדי חיי הרי אם כן במה אוכה להיות באותו העולם:

תתתשמו. (ה) יותר טוב למי שהוא בין רשעים ואינו הולך בדרכיהם ממי שהוא בין צדיקים ואינו חושא ויותר (ז) רע למי שהוא בין צדיקים וחושא

ממי שהוא בין רשעים וחושא והוי זהיר במצוה הכאה לפרקים ועוברת:

תתתשמה. (ג) כתיב (משלי ג ד) ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם יעשה אדם שיהא אהוב לכל וכתיב (בראשית יב ב) והיה ברכה

יעסוק אדם שיברכוהו אמר אחר אני גורם בלא הפסד וחסרון שלי שמברכים אותי תריר בכיסים מחציות כשצריכים אומרים ליתן להם שני מחציות בפשוט אע"פ שאינו נהנה כיון שעושה רצון בני אדם יש לו שכר לפני הקב"ה שנא' (ש"א ב כו) והנער שמואל הולך וגדל וטוב גם עם ה' לרבות עם מלאכים ועם השירים שלא יעשה השבעת מלאכים והשרים גם עם אנשים גם לרבות עם נשים וטף:

תתתשמו. (ו) אמר זקן אחד עתה בשיבתי היה לי לחשוב בכל יום ענין עולם הבא ומיום הדין וגם מניהגם אלא שדאגותיי מטרידים אותי

ואת לבי על מזונתי ולזווג את זרעי ושאר דברים הרבה אמר לו החכם וכשאתה כל היום וכל הלילה דואג כלום מועילות טרירות לבך ודאגותיך אמר הזקן על זה לבי מצטער שכל היום אני חושב על דאגותי ועל תקנתי ואני זקן ויש לי ילדים וילדות קטנות וחושב כשימות מה תהא עליהם אמר לו תעסוק בתורה כשיהיה לך פנאי ותשפוך נפשך ולבך ושיחך לפני ה' והקדוש ברוך הוא יחשוב בתקנתך וכתיב (תהלים ט יח) ה' יחשוב לי ואומר (איוב כב כב) קח נא מפיו תורה ושים אמריו בלבבך (שם כה כו) והיה שדי בצריך וכסף תועפות לך וכי' עד תעתיר אליו וישמעך וכתיב (תהלים יח ח) תורת ה' תמימה ואחר כך כתיב (שם כ ב) יענך ה' ביום צרה וכתיב (שם שם ו) ימלא ה' משאלותך וכתיב (שם עא ט) אל תשליכני לעת זקנה וכתיב (ישעיה מו ד) ועד זקנה אני הוא:

תתתשנו. (ה) הנה אמרו יסורים של אהבה כמה גדולים שהרי כל זכויות שעשה

(א) רבי אלעזר ברבי שמעון לא נהנו העולם כמו באותן שנים שסבל יסורים וכן (ב) רבינו הקדוש שלא הוצרכו לנשמים ולא מתו בלא עיתם הרי יסורים של אהבה גדולים מכל וכל מה שהעולם נהנה מהם כאילו בידים עשו להם הטובה כך מעלין עליהן ולהפך לרשעים שגורמים רעה לעולם ונפרעים מהם כאלו בידים עשו ואף על פי שיסורי אהבה גדולים הואיל ואינם באים אלא מרצון אם מבטלים אותו מללמוד או מלכתוב או מתפלה צריך לבקש עליהם רחמים שלא יבטלוהו כמעשה דר' אלעזר ברבי שמעון וטוב על אדם אם יש בירו מצוה ומקיימה ממצות הרבה ואינו מקיים כהלכתן (ג) והתופס מצוה לנהוג בה שנים רבות ואחר כך עוובה הקב"ה דן אותו ונאמר עליו (ירמיה ב ה) מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי הרי כתיב (שם ה ה) שברו עול נתקו מוסרות וכתיב (ישעיה א ד) עזבו את ה' ניאצו את קדוש ישראל נוזרו אחור ואומר הקב"ה פלוני ומה הנאה יש לו (ד) שאינו עושה כמו שהיה רגיל לעשות ואם מצוה עוברת או מצוה שאין עוסקים עליה עוב הרי כתיב (קהלת ז יח) טוב אשר תאחז בזה וגם מזה אל תנח את ירך הרי רשע הוא וכתיב (ה) מקב"ס. (ז) עד סוף הסיון כמל לעיל סי' ע"ז. (ג) מקב"ס. (ד) מקב"ס. (ה) מקב"ס.

תתתשמו. (ה) ברכות כ"ח ב'. (ז) חגיגה י"ד ב'. (ח) צ"ל ר' אלעזר ברבי שמעון בבא מציעא פ"ה. (ט) שם. (א) יעניין א"ח סי' תתתשנו. (ב) בויקרא רבה פרשת כ"ב: כל מי שהומה ומחמת אחרי המצות קניג סכ"ד. (ז) בויקרא רבה פרשת כ"ב: כל מי שהומה ומחמת אחרי המצות

ספר חסידים

(ישעיה נ') אשר הלך חשכים ואין נונה לו ואם עוכה בעבור דבר שאינה מצוה עליו נאמר (ירמיה ב יג) אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות ונו' וכתוב (מלאכי ג יח) ושתכם וראיתם בין צדיק לרשע צדיק עושה מצות רשע שאינו עושה מצות כלל ובין עובד אלהים לאשר לא עבדו שנוהג כמה שנים ופירש. ד"א צדיק לבריות רשע לבריות עובד אלהים כמשמעו לא עבדו מרבר בדבר שאינו אלא כלפי מעלה^(א): (קהלת יב יד) בי את כל מעשה ה' יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע את מעשה ה' אפילו מלאכים שכתוב בהם (תהלים קד ד) עושה מלאכיו רוחות כי כל מעשיו של הקב"ה נבראים בשתי מדות מדות נריעותא ומדות מעליותא ובחרו כל אחד ומינה אותם על שנחרו כרי להשוותם זהו שכלפי צבאות [ע"ב] מעלה נאמר (איוב כה ב) עושה שלום במרומיו וזהו שנאמר (בראשית ב א) ויכולו השמים והארץ וכל צבאם לדעתם ולצבינם נבראו כראיתא במס' ר"ה (ה) כי הקדוש ברוך הוא ברא בריות אוכלות עשב כגון בהמות וחיות שאינן אוכלות בשר וזהו מעליותא של בהמה וחיה שפרנסתם מצויה ונריעותא שחיות רעות שאוכלות בשר תופסות אותם ואוכלות אותם נריעותא שפעמים כמה ימים עד שמוצאות בהמה לטרוף או בשר לאכול ואפילו כשמוצאות פעמים שצריכין להסתכן בנופם וכתוב (איוב ד יא) ליש אובר מבלי טרף וכתוב (תהלים לד יא) כפירים רשו ורעבו וכן ברמשים שאין בהם עצמות הזכוכים יש להם מעליותא שמוזנותם מצויים ויש להם כנפים לעוף בהם ונריעותא שעכביש מושל בהם ומעליותא יש לעכביש שמושלת בהם וגם שטוח ברוקה פעם או פעמים ביום ואין רוק אלא כרי טויה אחת או לכל היותר פעמים ועולה בחוץ ומבקעת החוט בין שתי רגליה ונריעותא יש לה שהזכוכים פורחים פעמים יש לה לתפוש ופעמים לא יעברו בארינתא ומעליותא בבהמה שפרנסתם מוזנת ונריעותא ששוחטין אותה והארם מעלות טובות יש בו שרודה בכל ויכול לתפוש בידו חרב וחנית וקשת וחיצים ואבנים ויכול למצוא מזונות בארמה ובאילן ובעוף וברגלים ובבהמה ובחיה ורוכב על בהמות ומרכבות ושוחט בהמות לאכול ולקח צמרם ללבוש ועורותם לעשות מלאכתו ונריעותא שבעמלם ובויעת אפם אוכלים והורגים זה את זה וגו' וחסידים זה את זה וחרדים מחלאים וממות ועצבים שאינן יכולים לעשות תאותם כי אחד בוש מחבירו ויראים מהקב"ה ומיום דין ומנהיגים ומנהיגי שמש וירח וכוכבים ומולות אין להם מנוחה כמנהיגי ספינות ובמלאכים כתיב (איוב ד יח) ובמלאכיו ישים תהלה ברברים הנשלחים לעשותם שהרי^(ג) מצינו (ו) במלאכים הנדרים מחיצתם מהפיכת סדום עד שחלם יעקב (בראשית כח יב) והנה סולם מוצב ארצה וכן (ז) הילקו לאלהיה על שהניד על רבי חייא ובניו וכן מעשה (ח) נבריא על ענין ירושלים וכמעשה (ט) מטטרון על מעשה אחר לפי שכל הסודות על פיו וכמו שיש גיהנם למטה כך למעלה שהרי נהר דינור נופל על ראש רשעים בגיהנם וברינור דן עליונים ולא בודון שאין יצר הרע אלא בבשר ודם והנברא למטה מן רקיע אלא על דברים שבלא ידיעה ואם תאמר והלא מלאכים יודעים הכל (י) הרי כתיב (דניאל יב ו) ויאמר לאיש לבוש הבגדים אשר ממעל למימי היאור עד מתי קץ הפלאות הרי אין אחר נכנס במחיצת חבירו ואין נכנס בדבר שחבירו ממנוה עליו וכשאין אותם שתחת ידם צדיקים וגו' ופורענות נגור עליהם מצטערים וכתוב (ישעיה כד כא) (ב) עד כלן סיען מקב"ט מכלן ואל"ך סיען מק"ל. (ג) מכלן עד וכעצמם מעטות מכלל כמ"י סיען חסד"ה.

ומצוה קבועה לדורות אין לו מה הנאה יש לו בו. (א) ו"א א'. (ו) בראשית רבה פ"ב. (ז) בבא מציעא פ"א א'. (ח) עין ישראל יומא פרק יוח"כ ס"ז. (ט) חגיגה פ"ה. (י) כ"כ תוס' שבת י"ב ב' ד"ה שאין אבל בוחר בראשית ק"א ב': וכי לא הוו ידעי מלאכי עילאה דשרה הנה באהל

יפקוד ה' על צבא המרום במרום וכן המויקים כדרך בני אדם כמו שבני אדם יראים ממויקים כך מויקים יראים ממלאכים (ישעיה מ' יג) מי תכן את רוח ה' כי הקב"ה נזר מי נעשה חכם (יא) ומה חכמתו וכמה שנים וכמה יש שנוזר עליו שעושה ספר אחד או שנים או שלשה וכן בתלמוד וכן לפתור קרייה וכן בסודות אחרות וכל מי שנלה לו הקדוש ברוך הוא ואינה כותבה ויכול לכתוב הרי נזל מי שנלה לו כי לא נלו לו אלא לכתוב דכתיב (תהלים כה יד) סוד ה' ליראייו ובכרתו להודיעם וכתיב (יב) (משלי ה טו) יפוצו מעינותיך חוצה וזהו שכתוב (קהלת יב יד) יביא כמשפט על כל נעלם שנזרם שנעלם אם טוב שנלה לו אם רע שאינה כותבה וצדיקים העיקר מוצנע להם לעולם הבא שנאמר (מלאכי ג טז יז יח) ויכתב ספר זכרון לפניו וכתוב והיו לי נאם ה' ליום אשר אני עושה סנולה וכו' עד ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע ובין עובד אלהים לאשר לא עבדו ובעולם הזה מה שנהנים הצדיקים בעבור תפלתם כעניים הצועקים בשערי העשירים ואל יאמר ירא שמים אני צדיק ופלוני רשע אני יורד והוא עולה הוא עשיר ואני עני ולמה אשתמרה מעוני והוא עושה מה שלבו חפץ וכל רכיו מצליחים לפי שהקדוש ברוך הוא חפץ למרדו מן העולם לכך אינו ממחר ליפרע ממנו אבל הצדיקים הקדוש ברוך הוא נפרע מהם מעבירה קלה כדי שלא יפרע מהם לעולם הבא ועוד שמא הוא נולד במול שהוא עשיר [דף קע"ח] וצדיק שמא נולד במול שהוא עני כמה זכיות צריך עד שיכשל המול (יג) אברהם נולד במול שלא יהיה לו בן אם לא שנרמו לו זכיות גדולות לא היה לו בן לכך צדיק ישמור עצמו מעבירה קלה ואל יקנא בעושה עולה כי אם יעשה זכיות מרובות ואל יאמר אדם מה זכות אני יכול לעשות ואני עני ואיני יכול לפרנס את עצמי ואת ביתי כי מזונותי מועטים אלו הייתי עשיר או הייתי עושה צדקה הרי אמרו (יד) רחמנא ליבא בעי ועוד (טו) רבי חנינא בן דוסא היה עני וכל העולם נזונים בזכותו וכן (טז) רבי שמעון בן יוחי היה י"ג שנים במערה ולא נתן צדקה (יז) והקשת לא נראה בימיו ויותר מעלין עליהן מן הצדקה כי דקדוקי עניות לצדיקים טוב להם בכמה ענינים שמא לא היו נותנים כדבעי להם למעבד ושמא היו נותנים כי אי אפשר לומר שרבי חנינא בן דוסא לא היה נותן. אלא אותן יסורים והעצבון שסובל בעניות ואינו חושב לרמות ולעשות עולה הקדוש ברוך הוא חושב לו טובה ולזכות יותר משהיה נותן צדקה אם היה עשיר ולא עוד אלא כל העולם נזונים בזכותם והם בדקדוקי עניות וכחוששים ומתביישים אותו צער הקדוש ברוך הוא מחליף בשובות ומשפיע לשאר טובה או לכל לעולם ומעלין עליו כאלו הוא נותן מידו וכאלו גרם ועשה בידו אותה טובה ואלו היה זכותו שסובל יסורים או דקדוקי עניות גרוע מן הצדקה היה נותן להם עושר ויש צדיק שהוא עני אלו היה עשיר היה נאה או היה עושה דברים שאין טוב לפני הקב"ה ואם תאמר למה נותן יסורים של דקדוקי עניות יתן לו שאר יסורים זה יודע הקדוש ברוך הוא באיזה דבר מוסר או זה או זה יש שמביא עליו עניות כדי שיתחתן באיש שלא היה עושה אלא בעבור העוני ומצוה למלאך לגלגל הנורה לזה עושר ולזה עוני ונדבקים יחד ויש שיסורים ופורענות שבאים

אמאי כתיב איך אלא לא ידעי בהאי עלמא אלא מה דאתמסר להון למנדעה כו'. (יח) במדרש משלי: יצפון לישראל חושיה בשעה שאדם נוצר במעי אמו אותה תורה שעתיד ללמוד צפונה היא לו לכך. ובוהר פרשה אחרי: כל אילין רשי עמא דאשתכחו בכל דרא ודרא עד דלא ייתון לעלמא הו קיימין בדיוקניהון כו' וכל מה דאולפן כולא הו ידעון עד דלא ייתון לעלמא. (יט) תענית ז' א': כתיב יפוצו מעינותיך חוצה וגו' וכתוב יהיו לך לבדך וגו' אם תלמיד הגון יפוצו מעינותיך חוצה ואם לאו יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך. (יג) שבת קכ"ו א'. (יד) סנהדרין ק"ז ב' ולפנינו: הקב"ה. (טו) ברכות י"ז ב'. (טז) שבת ל"ג ב'. (יז) ירושלמי ברכות פ"ח ה"ג ועייין בבלי בתובות ע"ז ב'.

עליו לפי ששמה לאיר חבירו לכן יסורים ופורענות ודקדוק עניות באים עליו שנאמר (משלי יז ה) שמה לאיר לא ינקה וכתוב (שם כד יז) כנפול אויבך אל תשמה ויש שבאים עליו לפי שהיה לו לבקש על בני אדם ולא התפלל ויש בעבור שבקש להקדוש ברוך הוא בכל לב ובשברון רוחו על דבר שלא נגזר והקדוש ברוך הוא מורדו מאותו דבר ע"י שמביא עליו שאר דבר וישכח את הראשונות ויתפלל על האחרונות ויש מי שיסורים באים עליו בעבור שהיה לו לתת לשום אדם מן הדין שהיה לו חייב מדין שמים ולא נתן לו ומביא עליו יסורים כדי שיתן לרופאים כפלים עד שיהרדו בלבו אתן לאותו שהייתי חייב וכשיתן יסיר מעליו כדי שידע שבעבור זה באו עליו למען שיהא נקי לעולם הבא. ויש שעניים בעוולה שעשו אבותיהם וירשו הבנים ונגזר על אותו ממון בלייה וכתוב (איוב כ י) בניו ירצו דלים וכתוב (תהלים קט יב) אל יהי חונן ליחומיו וכתוב (שם שם יא) ינקש נושה לכל אשר לו וכל זמן שיש מאותו ממון לא יצליחו כדי שיחקים הנזרה ויש שהיו עניים מפני (יה) שקבלו רבית (יש) שהיה בעיר עושה עולה ומסייע להם כלן לבסוף יכלו. ויש בעבור שלא יתן למי שלא נגזר לו ויש בעבור דברי פה בנאות שנאמר (ש"א ב ז) ה' מוריש ומעשיר וכתוב (שם שם ג) אל תרבו תדברו נבוכה נבוכה יצא עתק מפיכם ויש בעבור שהוציא מפיו דברים קשים ואמר לעניים שמי שיכול לעמול לא אתן לו או מדבר ביונות לעניים טובים ואינו נותן לקרוביו ונותן לאחרים והקדוש ברוך הוא מהפך לבם לרעה עליו לכך נאמר (ויקרא כה לו) וחי אחיך עמך (ישעיה נח ז) ומבשרך אל תתעלם:

תתתשנא. (א) רבי חני בשם ר' שמואל בר נחמני: מעשה בחסיד אחד שהיה חופר בורות שיחין ומערות לעוברים ושבים פעם אחת היתה בתו עוברת להנשא שטפה נהר והיו כולי עלמא באין לנחמו ולא מקבל עלויה תנחומין אמר להון דין הוא חסדיכון על ר' פינחס לנחמיה יתיה ולא מקבל עליו תנחומא אמר להון דין הוא חסדיכון אמ' לו ר' כך וכך היה עושה וכך וכך אירע לו אמר להון איפשר היה מכבד בוראו במים וקיפחו במים מיד נפלה הברה בעיר וניצולה בתו של אותו האיש ואית דאמרין (ב) בסוגתא איתי אית דאמרי מלאך ירד בדמות ר' פינחס בן יאיר והצילה דוקא בזכות ר' פינחס ירד מלאך בדמותו והצילה אבל אם לא היה ר' פינחס אומר כן שמא לא ניצולה אם יראה אדם שמירת הדין פוגעת בו בדבר שוכה בו כגון עניין זה אין לאדם לחשוב איך כפוי טובה כנגדו כאשר זכה בו נכשל בו ור' פינחס שאמר כך בעבור שראה שרבים תמיהין על הדבר ביקש רחמים והצילה ואם לא בעבור ר' פינחס לא היתה ניצולת:

תתתשנב. [ע"כ ב'] פעמים (במדבר מז כב שם כז מז) אלהי הרחות לכל בשר בתורה אחד לנבראים ואחד לעתירים ליבראות שהביה יודע מי עתיר להיות צדיק ואומר מתי יגיע זמן שיכרא או יולד פלוני הצדיק דע לך שהרי כתיב (בראשית יז כא) ואת בריתי אקים את יצחק שיהיה צדיק וכתוב (מ"א יג ב) יאשיהו שמו ושרף עצמות אדם אעפ"כ כשהמלאך אומר יהיה צדיק או רשע אומר לו (א) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים לכך זה לא אנר עליו וזהו שנאמר (איכה ג לח) מפי עליון לא תצא הרעות והטוב אעפ"כ הקביה יודע הכל (ש"א ב ח)

(יס) בבא מציעא ע"א א' ויעוין דרך ארץ פ"ב וסוכה כ"ט א'. (יע) שם כ"ט ב'.
תתתשנא. (ה) ירושלמי שקלים פ"ה ח"א ולפנינו: בר נחמן. (ז) צ"ל בסוגתא איתעית ר"ל אחזה בענף וניצולה ומעשה זו הובאה בבבלי בבא קמא נ' א' בשנינו.
תתתשנב. כתובות ל' א'.

כי לה' מצוקי ארץ הקב"ה מפריד החסידים היושבים יחדיו או קודם לכך הקב"ה מפרידם לפי שכשרואה חסידיו יחדיו וכדוי אותו צדיק שבזכותו תעמוד אותה העיר או באותה מדינה מפרידן ונותן אחד במדינה זאת ואחד במדינה אחרת (ב) (משלי י כה) וצדיק יסור עולם וזהו דכתיב (דברים לב ח) בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים וזהו שנאמר (הושע ב כ) וזרעתיה לי בארץ ולעתיד לבא יהיו יחדיו שנאמר (ישעיה נב ח) כל צופיך נשאו קול יחדיו ירגנו לעולם הבא חסידים במידה אחת יחדיו שנאמר (שיר ו ו) כעדר הרחלים . . . (ד) וכפופים ראשו תחת זנבו שכולן מתאימות שוין בחסידות אבל מיני רשעים וחוטאים אינם יחדיו: (קהלת ו יד) גם את זה לעומת זה עשה האלהים כיצר אע"פ שאמרו (ה) ו' כיתות מקבלות פני שכינה יותר הם אלא שכלולות בשבעה כיתות כי כל מצוה יש לה כת בפני עצמה כגון ערן וכת של עבירה בניהיגם כי יש מי שנותן צדקה וכתוב (תהלים יז טו) אני בצדק אחזה פניך והוא לא למד תורה דין הוא שיהא חלקו עם כת נותני צדקה ויש כיתות שמקבלות פני שכינה בעתים ופרקים הרי כשהישיבה של מעלה יושבת בדיני צדקה אע"פ שזה עשה שאר דברים שלא כהוגן הרי כאותו עת שיושבין על מעשה הצדקה מצטרף עמהם אבל בישיבת התורה ושאר מצות שלא קיים לא יכנס וכן מי שהיה משבח הקב"ה בזכות הלב בשבחנות או שהיה עוסק בשבחנות לפארים שלא היו עליו לטורח אע"פ שאין בידו שאר זכויות כשהצדיקים נכנסים בכית השבח לשבח נכנס עמהם ואותו איש שרץ בהם שהיו עליו לטורח למשוך בהם או שמשבית אחרים מלמשוך ומסיר כוונתם וניגונם אע"פ שיש בידו זכויות הרבה אין נכנס עם הצדיקים כשהם משבחים ונפרעין ממנו באותו עת וכן מי שעשה זכויות ולא נתן צדקה לא יכנס בעת שיושבין על הצדקה ויש (ירמיה יז י) לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו וכן (י) לוי שלא נכנס למדרשו של ר' אפס לא הניחוהו ליכנס בישיבה של מעלה עד שביקש שמאל עליו ונכנס וכן כל מצוה ומצוה בענין הזה וזאת המידה לכל עבירה ועבירה מי שיש בידו עבירה אחת כשנידונין בעלי עבירות באותה עבירה שזה עבר נידון עמהם אע"פ שיש בידו זכויות שלעולם אין מחליפין זכות בחובה וחובה בזכות וזהו שנא' (קהלת ט ב) מקרה אחד לצדיק ולרשע ומה שאמרו (י) אם רוב זכויות אם רוב עבירות בדרך אחרת אמרו זה הדבר:

תתתשננו. כתיב (משלי י כד) מגורת רשע היא תבואנו ותאות צדיקים יתן בעולם הזה חילוק בבני אדם יש אוכל ברצון בשר שמן ויש שאינו יכול לאכול בשר שמן ולעתיד לבא אין זאת המידה נוהגת או שהרי שור בהררי אלף שמן אלא כל מה שאדם מתאוה ימצא. בזה העולם יש פירות שלא יהו אלא כמו עשרים יום או שלשים ואחר כך לא יהיו עד לשנה הבאה ואדם מתאוה ואינו מוצא אבל לעתיד לבא לא יהיה צדיק מתאוה ויחסר לו וכתוב (יחזקאל מז יב) פריו לחדשיו יכבד וכתוב (ירמיה ב לא) המדבר הייתי לישראל וכתוב (דברים ב ז) לא חסרת דבר וכתוב (במדבר יא ד) התאוה תאוה וכתוב (שם שם ב) עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא וכתוב (קהלת ב י) וכל אשר שאלו עיני לא אצלתי מהם

(ג) ביומא ל"ח ב': ראה הקב"ה שהצדיקים מעטים עמד ושתלן בכל דור כו'. (ד) צ"ל קול צופיך ובסנהדרין צ"א: עתידין כל הנביאים "כולם" אומרים שירה בקול אחד שנאמר קול צופיך וגו'. (ה) חסרון יש כאן ואולי צ"ל מה איל זה ראשו של זה בצד זנבו של זה אף ישראל שבאותו הדור וכפופים כו'. (ו) ויקרא רבה פ"ל: ז' כחות של צדיקים שעתידין להקביל פני שכינה. ובשו"מ מזכיר י"א: שבע כחות הן שהן עתידין לעמוד לעתיד לבא לפני חי וקים קודשא ב"ה ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א. (ז) ברכות י"ח ב'. (ח) קדושין מ' ב' וירושלמי פאה פ"א ה"א.

לא מנעתי את לבי מכל שמחה כל שכן לצדיקים לעתיד לבא כשיתאוו מיד ימצאו וכתוב (תהלים כא ג) תאות לבו נתת לו אבל רשע עליו נאמר מתאוה ואין נפשו עצל כי היה עצל מלעסוק בתורה ובמצוות וכתוב (משלי כא כה) תאות עצל תמתנו שיראה כל טוב לצדיקים ולא יניחו לתת לרשע יאמרו כי מאנו ידיו לעשות לתת לעניים ורשע שההנהגה לצדיקים עליו נאמר (שם שם כו) כל היום התאוה תאוה וצדיק יתן ולא יחשך כיון שבזה העולם הוא נתן לו והוא ישלם לעתיד לבא ודורות של משיח כמה יזכו אותם הנוגדים או (א) אין יצר הרע כיון שאין יצר הרע ולא דאגת מוונות כי (ב) עתידה [דף קע"ט] אשה שתלד בכל יום ומה יאכלו לכך הוצרך לומר (תהלים עב טו) יהי פסח בר בארץ (ג) שתוציא גלוסקאות (ד) וענבה כחבית מלא יין טוב ובמה יזכו זהו שאמר הכתוב (קהלת ב כא) ולאדם שלא עמל בו יתגנו חלקו שלא סבל בעמלו יצר הרע הנה ילדים סבלו רעות בעבור אכזריותם ואמיתיותם וכדי שיצטער אב ואם וכתוב (משלי יז כא) ילד כסיל לתונה לו ולא ישמח אבי נבל וכן בעבור שישמח אב ואם יראו טובה כורעם ישמחו אב ואם שמחה שילמדו אותה טובה ואם תאמר איך ישמחו וזרעם הרשעים בניהינם יכולים לומר על דורות שבימי משיח אילו היה יצר הרע שולט בהם כאשר שלט בנו היו חוטאים ולמה אנחנו סובלים ניהינם והם בטובה ואם תאמר וכי יתכן שיבא אדם להתנוכח עם הקב"ה הלא העולם שלו יש שעושה שלא על פי מדת הדין (ה) יש חיה שמושלת על חיה, ועוף על עוף, ודג על דג היש להתנוכח עם הקב"ה על מה שעשה כבר וכן יש אדם שעשאו שולט כנון אחאב נבוכד נצר יש אדם שאין לו לחם יש עשיר שאינו יודע כמה ממון יש לו ואינו מרחם לתת לדלים וכתוב ולא איתי די ימחא בידה ויאמר לה מה עכרת כל אלה אין הבורא עושה בחנם שום דבר שנאמר (דברים לב ד) הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא וכתוב (תהלים נא ו) למען הצדיק בדבריו חוכה בשפטך וכתוב (ישעיה נ יד) ה' במשפט יבא עם זקני עמו ושריו לכך ידעו הכל מה שעשה כי לא על חנם עשה שום דבר שבעולם ומכל מקום אותם שברור משיח כמו (ו) קטני בני רשעי ישראל שמחו ויש להם חלק לעולם הבא כפי חכמת הקב"ה:

תתתתשנר. כתיב (תהלים קד כו) לויתן זה יצרת לשחק בו ולמה אינו משחק עם בהמות בהררי אלף ועם זיו שדי אלא כי (א) ראשו של

לויתן בן ערן להתערן שם ושם הצדיקים ומראה להם השחוק כרי שיראו שמערן ומענג להם לויתן כדי שיהא מעורן לעתיד לבא ויאכלוהו בכל מיני תאותם ועוד כי (ב) לכל חי בן זוג ולא ללויתן ויצטער ומשחק בו כדי שלא יצטער ויתכחש ולמה אמר (שם נ יא) וזיו שדי עמרי היאך הוא עמו וכתוב (איוב מו טו) בהמות אשר עשיתי עמך וכי בני אדם אצל שור אכוס בהררי אלף לפי שפעמים ראש לויתן בן ערן לפי שאין לו בן זוג ללויתן כדי שלא יצטער וזיו שדי שידע שעתיד ליחלק לצדיקים והם עם השכינה עזו וחדוה במקומו וכתוב (תהלים כט ג) ה' על מים רבים והם במים י פעמים כתוב בתורה דיבור או קול מתוך האש וכנגדם י סמי הקסרת וחלבנה כנגד (דברים ה כ) כשמעכם את הקול (ג) מתוך החשך כי הדברות היו

תתתתשנר. (6) יעוין סוכה נ"ב א'. (3) שבת ל'. (3) שם שם. (ד) כחובות ק"א ב' ולפנינו: שלשים גרבי יין. (5) בילקוט אמור רמז תרמ"ג: שור נדרף מפני ארי כו'. (1) סנהדרין ק"י ב' וכו' עקיבא. (6) בבא בתרא ע"ה א'. (3) שם ע"ד אבל שם משמע שגם לבהמות בהררי אלף אין בן זוג עיי"ש. (3) יעוין ילקוט ואחזקן רמז תתלא.

לישראל ככל מיני ריח טוב מתוך האש לכך קטרת על האש כשדובר הקב"ה את הדברות מתוך האש (ד) נתמלא העולם בשמים וריח טוב אבל כשדובר עם משה ועם הנביאים לא נתמלא העולם ריח לפי שלא דיבר עמהם מתוך האש כמו שיש לרעה (תהלים יא ו) ימטר על רשעים פחים אש ונפירות ורוח זלעפות וריח רע כך יש לטובה ריח טוב שמתערב עם האש ונתון לצדיקים בנן ערך לשמחה ולפקח לבם: תתתשנה. כתיב (שם קמ"ט) ורחמיו על כל מעשיו אחד היה מכה את הכלב וינס הכלב תחת בגדיו איש ורצה להכותו אמר אותו האיש (בראשית יט ח)

כי על כן באו בצל קורתי כיון שנכנס תחת כנפי לא תכנו (א) אבל אם נשך את האדם אפילו אם היה אדם אין לרחם עליו. נחש היה בפיו צפרדע בא אחד והכה בפיו הנחש ונפל הצפרדע ועזבו ושם האיש הסטה על ירכיו ונכנס האדם ונתנפה הירך הלך אותו צפרדע בלילה על ירכיו ומצין כל האדם מן הירך ונתרפא האיש ונבקע הצפרדע ומת הצפרדע הרי ילמד האדם ממנו שישלם טובה למי שעושה לו טובה. . . אפילו למאן דאמר (ב) צער בעל חיים דרבנן כנון (ג) רבן נמליאל שלא רצה לפרק בעבור מוקצה אבל (ה) להיות כפוי טובה (ד) כנון אחונו של בלעם שנחכוונה להציל את בלעם שאם לא רבצה גם בלעם היה נהרג והחכם היה לו לדעת ולשום על לב כיון שלא עשתה בן מעודה עד היום הזה אינו על חנם אלא מחמת מוץ והיה לו להיות חושש שהקב"ה כועס על שהלך לבדו במשעול הכרמים לקצום אם יוכל לקללם ואם יפלו ישראל ישמח (משלי יז ה) שמח לאיד לא ינקה ואפילו למאן דאמר צער בעלי חיים דרבנן אם בהמה מתחננת לאדם כמימר (ה) שובי [ע"ב] אם לא יציל נענש כמעשה דר' (ו) שבעבור הענל בא ייסורין עליו וכן כלב לא עשה שום דבר רע ונס תחת בגדיו של חכם מפני שבא אחר להכותו ולא הניח החכם להכותו וכתיב (בראשית יט ח) כי על כן באו בצל קורתי ולכך נאמר (משלי יב יד) יודע צדיק נפש בהמתו: תתתשנה. כתיב (במדבר כב ט) מי האנשים האלה עמך ולמה מתחילה לא הניח לבלעם ללכת עם השלוחים ועם השניים נתן לו רשות

ללכת ולמה שאל בתחילה מי האנשים האלה עמך ולשניים לא שאל אלא כך אמר היה לך לחקור מי האנשים וכיון שקסמים בידם למה קבלתם להיות עמך כי זהו עון שנאמר (דברים יח י) לא ימצא בך מעביר בנו וכתו באש קוסם קסמים וכתיב (שם שם יב) ובגלל התועבות האלה ה' אלהיך מוריש אותם מפניך ולמה קבלתם להיות עמך מכאן שאם יבאו מכשפים לבית יהודי שהוא טוב שלא יקבלו עמו ולא ילך עמהם שהרי לפי שהקסמים בידם אמר לו (במדבר כב יב) לא תלך עמהם אבל לשניים שלא נאמר בהם וקסמים בידם נאמר לו (במדבר כב כ) לך אתם וזהו שנאמר (שם שם) אם לקרא לך באו האנשים ולא באו אליך ללמדם כשפים אלא לקרא לך לדעת מה גזירת ה' (א) קום לך אתם כי לדרוש ה' באו. (שם שם כט) לו יש חרב בידו כי

(ב) כעין זה לעיל ס"י ק"ט.

(ד) שבת פ"ח ב'.

תתתשנה. (ב) כ"ב בתשובות הגאונים ברלין תרמ"ה ס"י ש"ע"ה: הכין חזינא דמאי דמפסדי עלמא כגון נחשים ועקרבים ואריות וזאבים שפיר דאמי למקטלינן. (ב) בבא מציעא ל"א א'. (ג) שבת קנ"ד ב'. (ד) תוכן דברים אלו כתב הרמב"ם במורה פ"ז לשלישי: ואמנם אמרו צער בעלי חיים דאורייתא מאמרו על מה הכית את אהונך הוא על דרך ההשלמה לנו שלא נלמד מרת האכזריות ולא נכאיב לבשלה ללא תועלת אבל כיון אל החמלה והרחמנות ואפילו באיזה בע"ח שזדמן אלא לעת הצורך כי תאזה נפשך לאכול בשר לא שנשחט על דרך האכזריות או החשק. (ה) ירושלמי כלאים פ"ט ובראשית רבה פ"ג. (ו) בבא מציעא פ"ח א'. **תתתשנה.** (ב) בסנהדרין ק"ד אמרו: חוצפא כלפי שמיא מהניא כו'. ועל דברי רבינו יש לטעון כמו שמעון הראב"ע על דברי הגאון: א"כ למה אמר ויחר אף אלהים כי

כי עתה הרגתיך מלמד שאסור להרוג את הבהמה שרגיל לרכוב עליו וכשאינה חייבת דבר ואסור להכות בחנם ובתיב (משלי יב) יודע צדיק נפש בהמתו אינו (נ) נתן עליה (ב) יותר משאינה יכולה לשאת לעניין (צ) צימאה לאדם תחילה דכתיב (במדבר כח) והשקית את העדה ואת בעירם העדה תחילה ואחר כך את בעירם וכן בעבר אברהם גם אתה (בראשית כד יד) שתה בתחילה וגם לגמליך אשקה (ג) אבל באכילה הבהמה קודמת דכתיב (שם שם לב) ויתן תבן ומספוא לגמלים ואחר כך אכל הוא וכן כתיב (דברים יא טו) ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואחר כך ואכלת ושבעת וכן (ד) לאדם (בראשית א ל) ולכל חית הארץ וגו' את כל ירק עשב לאכלה:

תתתשנו. למה אמר (שם שם כו) נעשה אדם ולא אמר אעשה אדם ופירש רבינו סעדיה (א) נעשה אדם לשון יחיד כמו שאמר דניאל (ב כו) דנא חילמא ופישרא נאמר קדם מלכא ולא פתר למלך נבוכד נצר החלום אלא הוא לבדו ואעפ"כ אמר נאמר למלכא (ב) כך נעשה אדם לשון יחיד הקב"ה לבדו ע"א נעשה הקב"ה אמר כמו שנאמר (קהלת א טו) דברתי אני אל לבי ד"א (ג) כשברא הקב"ה המלאכים זה צבאות עליונים ראה שאין יצר הרע שולט בהם וברא בהמה חיה ועוף ורמש ורגלים ויש להם יצר רע זה מוידק לזה אם יהיו שני תרנגולים יחד אחד מכה את חברו וזה המוכה לא יחשוב כמו שצער היה לי שהכני כך יהיה צער לאשר אני מכה לכן ברא בני אדם ואמר לשירי מעלה עליונים ותחתונים נעשה אדם שיהיה לו לב עליונים ותחתונים אמר (ד) לב עליונים הוא יצר טוב ולב תחתונים [הוא יצר רע] אם לב עליונים הוא יצר טוב נוצח לב תחתונים הוא יצר רע יותר משוכנת מעליונים דכתיב (ישעיה ו) במלחקיים לקח מעל המזבח ובתיב (שם שם ז) וינע על פי הרי פיו של הנביא סבל מה שלא היה המלאך יכול לסבול בידו בלא מלקתים ראה באוהל מועד אפילו מלאכים שכתב בהם פני אדם לא יבאו ובהן נכנס לשם ועוד ירמה לעליונים שנאמר (תהלים פב ו) אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם ואם יצר תחתונים נוצח לב עליונים (דברים כח כו) והיתה נבלתה למאכל לכל עוף השמים ולבהמת הארץ למה לפי שעשה כמעשיהם ועוד יותר נפשו יקלע בניהנים:

תתתשנה. רבית אסרה תורה שזה נהנה וזה אינו חסר ועוד מפני שאם היה רבית מותר לא היה אדם עושה גמילות חסדים עם חברו שהרי היו אומרים ומה במקום שזה נהנה וזה אינו חסר התירה תורה ליקח אעפ"כ רבית כ"ש במקום שזה נהנה וזה חסר שלא היה אחד מהנה לחבירו ועוד הרי אמרו (א) אפילו לגוי אסור להלוות שלא כדי חייו שאם ילוה לגוי ויראה שבלא עמל נהנה יבא שילוח לישראל ברבית אבל לענין מקח וממכר שהתירה תורה עד שתות מפני שיאמרו (ב) ובין ובין תנא איקרי הרי אמרו עד שתות מותר כדי עמלו וטרחו אבל ברבית

(ה) נדפס סי' מ"ד וכפול לניל סימן קל"ח. (ג) נדפס סימן קל"ח. (א) תפלי.

הולך הוא? (ג) הרמב"ן חולק ע"ז וסבירא ליה דצעב"ח ליכא בדבר שהוא לצורך האדם (עין בחידושו על חולין ריש פרק שילוח הקן) ויעוין רש"י שבת ריש פרק מי שהחשיך ובפסקי תוס' עבודה זרה פרק א' כתבו: צער בע"ח אין איסור אלא כשמצערו בלי ריוח. ויעוין ש"ע אבן העזר סי' ה' ס"ד. (ג) ברכות מ' והראיה שהביא רבינו מויתן תבן אינו בגמרא. (ד) ר"ל דלאדם מותר לאכול כשכבר יש לכל חית הארץ מה לאכול ובירושלמי כתובות פ"ב ה"ח: אין אדם רשאי לקנות בהמה חיה ועוף אא"כ התקין להם מזונות ויעוין חשבות שבות יעקב ח"ג סי' ג' שאין חילוק בין בהמה בין חיה ועוף בין מהורה בין טמאה. ויעוין ברמב"ם פ"ט סח' עכדים ה"ח.

תתתשנו. (ה) בספר האמונות מאמר ד' פ"ו. (ב) הראב"ע בראשית א' כ"ז טען על פירושו זה של הרמב"ם. (ג) הוא מה שמוכר הרמב"ן בפירושו על התורה שם. (ד) ע"י ברי

רבא פרשה ח'.
תתתשנה. (ה) בבא מציעא ע"א א'. (ג) שם מ' ב'.

אין טורח ועוד שאם תאמר היה מרויח בשלל הרי שב ולא תעשה ועוד רבית אסור שהרי לעני לא יהיה לו מה לפרוע ויעלה לו כמו שירצה ועוד יאמר העני מוטב שאנוגב ולא אקח ברבית לכך נאמר (שמות כב כד) אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנושה כי יאמר אנה אקח מה שלא הלוא לי ועוד אפילו נוי עומד [דף קס"ב] ורוצה לתת לו רבית ועני ישראל עומד ילוה לישראל בחנם ולא לגוי ברבית והקב"ה יפרע לו שכר כפול ומכופל אתה מוצא שטמוצע פרשת רבית בין ב' פרשיות של נדר (דברים כג יט) ולא תביא אתנן זונה וגו' לכל נדר כי תועבת וגו' וסמך ליה (שם שם כ) לא תשיך לאחיך נשך כסף ולאחר כן כתיב כי תדור נדר סמך לומר כמו שהנן תועבת ה' לא תדור נדר רבית שלא יביא קרבן מן רבית ולא יאמר מצוה אעשה אקח ברבית לקיים נדרי לזה אין לו במה להביא קרבן אע"פ שמצוה עושה והלוא נותן ברוצן אפילו הכי תועבת ה' ומה (ג) שאמרו מלוה ברבית נענשין עליו חמשה מלוה ולוה וערב ושני ערים הרי ה' כננה ה' לשון נשך לא תשיך לאחיך נשך כסף נשך אכל נשך כל דבר אשר ישך תשיך נשך נשך נשך ישך הרי חמשה:

תתתשנמ. כיון שהיה אברהם אבינו ירא למה הלך למצרים לפי שהיה רעב ואמר אם לא אלך למצרים אם לא אלך לגרר שמא ימותו ברעב כל ילדי ביתו הרי טוב לו שילך ויסתפק בשרה אם יקחה אם לאו כדי שלא ימותו ברעב וכי יכול אדם לאמר לאשתי אמרי לי אחי הוא כדי שלא יהרג ויקחו אותה והלא אמרו (א) גילוי עריות יהרג ואל יעבור אלא אמר אברהם אומר שהיא אחותי להנצל ואם יקחנה הרי קרקע עולם שהיא תפושה ואינה אסורה ועוד אם לא יאמר אחותי היא היו הורגין אותו ולוקחין אותה הרי לעולם היתה בין הערלים וגם שאר דברי תורה היו דוחקין אותה לבטל אבל כשאמר (בראשית יב יט) אחותי היא מתקן מאכלה ועוסק שתשמור את המצות ועוד היה מתפלל שלא ינע בה ולמה לא הניח שיה בארץ כנען ויביא לה תבואה מפני שהיו שטופי זימה שהרי מזהיר אליעזר שלא ליקח מבנות כנען אשה לבנו אבל כשכבר סמוך למיתתה שהיתה בחברון והוא בבאר שבע כבר זקנה היא ועוד יש לה בן כבר ועוד תדיר הולך מבאר שבע לחברון: **תתתשש.** (שם טו ח) במה אדע כי אירשנה (א) לפי שאמר אברהם אבינו כבר כנען נתיישב ואיך יתכן שאירש כי ראה שהכנעני יושב בארץ ואמר שמא גם בניי חוטאים ואיך ירשו את ארצם לכך השיב (שם שם טו) כי לא שלם עון: האמורי עד הנה:

תתתשסא. אמרו (א) שבני יעקב שמו חרם שלא להניד על מכירת יוסף ואיך יתכן שהקב"ה יסכים והם חוטאים ולמה לא יניד ליעקב אלא כך אמרו כיון שמוציא דיבה עלינו ויודע שאנחנו שונאים אותו כי אמר לאבינו מה שלא עשינו והוא אומר שימלוך עלינו וכתוב (שם לו ח) ויוסיפו עוד שגא אתו על חלמותיו ועל דבריו למה נאמר על דבריו כי היה אומר כיון שאתם חשודים באותם דברים שהיה מביא דיבה אל אביהם אני יודע שאמלוך ואני אמשול וארדה בכס שלא תעשו עוד והם חשבו כזו מדבר וכך חולם נשכים להורגו ויאמר יהודה כי כיון שאומר שירצה שנהיה לו לעבדים אם יתקיימו באותה מידה נעשה לו ונמכרנו לעבד שנאמר

(ג) שם ע"ה ב'.

תתתשנמ. (ב) פסחים כ"ה א'.
תתתשס. (ב) יעויין מגילה ל"א ב'.
תתתשסא. (ב) בפרקי דר"א פ"ח ילקוט וישב רמז קמ"ב מובא ברש"י בראשית ל"ו ל"ג.

ספר המידים

(תהלים קה יז) לעבד נמכר יוסף ונמכרנו למרחקים ואם ימלוך לא ימשול בנו בכאן וישבע יוסף שלא ישיב לאביו ולא יגיד לא על ידי שליח ולא על ידי כתב בלא רשותו ואשר אמר צבא השמים משתחווים לו עושה עצמו כנעבד אם כן נשים חרם ברצון הבורא אם רצונו שלא ידע אבינו והסכים (ב) כדי שיהא כפרה לו שהיה כ"ב שנים בחרם:

תתתשסב. ותאמר לאה בנך (בראשית ל יא) פירוש בנך ושיקר לבן כזאת שנתן זלפה הקטנה ללאה והיה סבור שרחל היתה ועוד בנך כי רמזה כי מן הדין היה לו להיות ראש דנל שהיה בכור לאמו ובא נד ובא לו להיות בנדר של ראובן (שם מט יט) והוא יגיד בעקב הרגל ועוד בנך ג"ד שבעה בניד תשעה ואין הריון כתיב בולפה לומר בנך והוא כורע נד (ב) ומי שגנדר במן יגיד תלמוד מכאן שהיה מניד להם אם כן תשעה לראשון או בן שבעה לשני לכך (ג) לא נכתב הריון, ופירושו נדוד של אויבים יגדלו והוא ירדפו ויהפכו עקב לו (דברים לג כ) ברוך מרחיב נד שהנכור מרחיב בחרבו שנסים מפניו ד"א בנך שקר עשה יעקב לא די שהוא אוהב רחל ממני אלא אף שפחתה שנאמר (בראשית כט ל) ויאבה גם את רחל מלאה גם לרבות שפחתה ועוד אמרה (שם ל טו) המעט קחתך את אישי ועוד שפחתך ד"א בנך בנך שהלבישה לאה בנך שלה לזלפה ובגדה ביעקב שסבור היה שהיא לאה ונתעברה כי לא רצה יעקב בה ובגדה בו בכנף שלה וצותה לכסות לה הבטן שלא תגיש רחל עד שילדה (שם שם ד) ויבא אליה יעקב ולא נכתב בה הריון ולא אמרה לאה ליעקב בא לזלפה כרחל וכתוב (ע"כ) (שם שם ט) ותקח גבי זלפה ולא כתיב כך גבי בלהה:

תתתשסג. (א) לא יוציא אדם מפיו דבר אלא אם כן יודע שרצון הקב"ה או ברבר (איוב כב כח) ותנור אמר ויקם לך (ג) הנה ר' מאיר למד מפיו אחר ונתגלגל (א) שאמרו אחרים אומרים ולא הזכירו שמו בבית המדרש על דברים שאמר לא הזכירו שמו על דבריו וכשאמ' (ב) מאיר רמון מצא תוכו אכל וקליפתו זרק ואמר אליהו זכור לטוב השתא קאמר ר' מאיר בני אומר פירוש עד הנה געש בעבור אחר ובעבור שגם שהוצרכו לומר אחרים אומרים עד עתה נתנו זמן שלא להזכיר שמו אבל מכאן ואילך מזכירין שמו אס' אדם שומע דבר תורה מאדם טוב ויודע שאינו מתקבל על לב אם אמרו והלעינו בו אל יאמר בשם אומרו אלא יאמר טעיתי אני וזהו (ג) כל כי הני מילי מעליה תדרשון משמאי' (שם כא ג) אחר דברי תלמידי וכי מותר להלעיג אלא כגון (ד) מחיכי עלה במערבא שצריך אדם להיות מתון בבריו עד שישקלם אם יאמרם לחכם כמו שאמר:

תתתשסד. מידות המעולות הם אדם עוצר מהשבותיו ונלחם עם ההורויו כמו שאמרו (א) בכיסו בכוסו כעסו כי יצר לב האדם על מעותיו

(ב) חקמ"ב. (ג) ע"כ. (ד) כול לעיל כ"י חשפ"ע ונדפס כ"י חקמ"ב. (ד) ע"כ כ"י חקמ"ב וכו"ל חקמ"ב.

(ג) במגילה י"ז א': יוסף שפירש מאביו כ"ב שנה כשם שפירש יעקב אביו מאביו ובבראשית רבה פפ"ד ימים רבים אלו כ"ב שנה.
תתתשסב. (ב) בלקח טוב בראשית ל' י"א: בגד ב' שני בנים של זלפה ג"ד שבעה בנים נולדו ללאה עד דינה וחכל תשעה מנין בגד. (ג) יומא ע"ה א'. (ג) בראשית רבה פע"א: לא נכתב הריון בולפה משום שהיתה בחורה ולא היתה נזכרת בעיבורה.
תתתשסג. (א) הוריות י"ג ב'. (ג) חגיגה ט"ז ב' ובאמת מצינו אחרים גם במקום שמוזכר ר' מאיר בפירוש כמו ברכות ט' ב' סוטה י"ב א' ויעו"ש בתוד"ה אחרים ובהוריות מצינו כי ר' שמעון ברבי מיחה כזה ואמר מי הכזה אלה שמיימים אנו שותין ושמותיהן אין אנו מזכירין. (ג) ביצה כ"ה א'. (ד) סנהדרין י"ז ב' ולפינו: מחכו.
תתתשסד. (ב) ערובין ס"ה ב'.

אעפ"כ כופף את יצרו לעשות כהונן ויצר האדם על היין שנאמר (ישעיה ה יא) יין ידליקם ואעפ"כ צר האדם תאותו שאינו שותה וכן כנעסו אינו מדבר דבר שאחר כך מתחרט עליהם וזה שצר את הדברים בלבו אעפ"כ שחמתו בערה בו ואין מידה מעולה ממנה וכתוב (משלי טו לב) ומשל ברוחו מלכר עיר וכתוב (בראשית ל ב) ויחר אף יעקב ברחל ולא דיבר רע עמה לכך אמר (קהלת יא י) והסר כעס מלבך והקב"ה (חבקוק ג ב) ברונו רחם תזכור אף האדם יעשה כן בתוך כעסו ואל יוציא דבר מפיו שאחר כך יתחרט כי אם כעסו יהיה בנחת וכעסו לפי הצורך ולא יותר ויתכן לבעוס במילי דשמיא כגון (במדבר לא יד) ויקצוף משה על פקודי החיל ויתכן שבתוך כעסו שידע אם כדון כועס ואם ישמע שהדין נוטה עס מי שכנגדו שיורה שנאמר (ויקרא י כ) וישמע משה ויטיב בעיניו ואם יש לתקן הדבר יעזוב כעסו שנאמר ויקצוף משה על פקודי החיל וגו' וכתוב (במדבר לא יז) ועתה הרגו כל זכר בשף (ב) ובתברות יהיה כעסו וכן ויזכרו וכן כל דבריו הן אמרו (ג) יהא אדם ערום ביראה ועוסק בחכמה אם תוכיה את האדם תדע כיצד להוכיחו שיקבל דבריך ותוכחותיך שפעמים המוכיח יותר חוטא כגון שהמוכיח יודע שאם יוכיח בצינעא יקבל דבריו והוכיחו ברבים ונחבייש להודות ומעמיד דבריו על שקר הרי גרם שדיבר בגלוי ובנעם ולא בנחת שלא קיבל תוכחותיו ומפקר טפי לכך יחשוב תחילה איך להוכיחו שיתקבלו דבריו וכתוב (משלי כד כה) ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב ואם לאו עליו נאמר (שם ט ו) מוכיח לרשע (לוקח) מומו שקיבל עון שהוכיחו בפרהסיא ובדברים קשים לכך כתוב (ויקרא יז יז) הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא (ישעיה ה יח) הוי מושבי העון בחבלי השוא אל תתווכח עם מי שאתה יודע שלא יודה על האמת שנאמר (משלי כג ט) באזני כסיל אל תדבר ואם ראית איש שאומר שקר ואתה אומר לו האמת והוא עוסק להעמיד את דבריו כדי שלא יודה עליו נאמר באזני כסיל אל תדבר (שם כו ד) אל תען כסיל כאלותו כמו שאמרו חכמים (ד) אפיקורוס אפילו בדבר אחד אסור לדבר עמו משום (ויקרא יז יד) לפני עור לא תתן מכשול וכשרואה אדם איש ואשתו מדברים יחדיו נענש על זה (ה) (קהלת יא ט) ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט אפילו רק בפני חבריו ונמאם הרי על דברים שכל אדם אי אפשר בלא זה ואעפ"כ בא לדין עליהם כל שכן לשאר נזקין שאדם עושה או גורם לנזקים שלא חייבוהו חכמים לשלם מענישין אותו מן השמים וכן (ו) המבעית את חבריו פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים וכן הרבה דברים המוכיח את חבריו ברבים והמבייש בני אדם ומתלוצץ בהם (ז) והשואל לחבירו דבר הלכה והוא יודע שאינו יודע להשיבו הרי על כל מיני צער שאדם עושה לחבירו מענישין אותו מן השמים:

תתתשסדה. ויאמר יעקב אל ביתו ואל כל אשר עמו הסירו את אלהי הנגר (בראשית לה ב) יוכיח אדם בני ביתו תחילה ואחר כך לרחוקים: יש דברים שאמרו על בית דין שאינם מצווין להפרישו אבל האב לא יניח לו לעשות כגון בן ט' או בן ח' אם חפץ לאכול חויר (א) לא יניחו לו לאכול וכל דבר האסור לפי שאם בן ירגיל לעשות כשיהיה גדול יעשה כמו בן:

(ג) מלשון בני תרבות בבא קמא ט"ז ב'. (א) ברכות י"ז א'. (ד) מנהדרין ל"ח ב'. (ס) חגיגה ה' א'. (י) בבא קמא ב"ז א'. (ז) חולין ו' א'.

תתתשסדה. כל זה ביבמות ק"ד ושו"ע או"ח סי' שמ"ג מ"א. אבל זה שאמר רבינו: אם חפץ לאכול חויר משמע מדבריו שס"ל שדוקא איסור דאורייתא מחוייבין להפרישו וזהו שיטת הרמב"ם אבל הכ"י וסיעתו סוברים דגם באיסור דרבנן מחויב האב להפרישו יעו"ש.

ספר חסידים

תתתשס"ו. ב) החכם נכנס בבית יהודי צדיק והיה לאותו צדיק ילדים קטנים והיו הילדים אומרים בן הוונה תן לנו זה וזה והיה הצדיק שוחק אמר החכם ילדים שכבר יודעים מהו בן הוונה אם יחרפו או יקללו או יכו את אביהם ואמס [דף קפ"א] נחשב להם לעון אע"פ שהאב והאם אין הוששין (א) ואין מניחים להם לחרפם ולא לקללם ולא להכותם:

תתתשס"ז. ג) המגדל יתומים ורואה בהם תרבות רעה ואומר יתומים הם היאך אנה אותם יצא שכרו בהפסדו ומה שכתוב (איוב כב ט) וזרועות יתומים ידוכא וכתוב (שם לא כא) אם הניפותי על יתום ידי זהו שמכה אותם על חנם אבל ליסרם (דברים ח ה) כאשר ייסר איש את בנו מצוה להכותם כדי שלא ילכו בדרך תועים אבל לא לנקום כעסו עליהם ואם אדם רואה שבניו חוטאים או שאר בני אדם לא ישא להם פנים שנאמר (שם יג ט) לא תאבה לו ולא תשמע אליו וכתוב (דברים לג ט) האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו וכתוב (תהלים מו ג) וחרפה לא נשא על קרובו לא נשא פירוש כמו (בראשית נ יז) שא נא פשע אחיך וכתוב (ש"ב ג כט) יחולו על ראש יואב ועל כל בית אביו וגו' וכתוב (ויקרא כ ה) ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו ותרנומו ובאסעדוהי והקדוש ברוך הוא מחזיק לו טובה ושכר גדול שיצרו נלחם עמו והוא נוצחו ואינו מחניף:

תתתשס"ח. ג) אם רואה אדם שגוי עושה עבירה אם בידו למחות ימחה שהרי שלא הקב"ה את יונה לנינוה כי כשהקב"ה כועס אין עת רצון (לפניו ד) ואל ישמח אדם במפלת אויביו שמא מורעו יבא לאותה מעשה שעשו אויביו וכתוב (איכה ד כא) שישו ושמחי בת אדום וכתוב (שם שם) גם עליך תעבר כוס אלא ישמח על (א) המחטיא את הרבים או מי שחיתתו נופלת על העם ויראים לעשות רצון בוראם מפניהם עליהם מצוה לשמוח:

תתתשס"ט. מ מי שהוא בא מארץ מרחקים אל יספר בננותם בפני עמי הארצות ובפני הנשיא ובפני תלמיד חכם אם ראה שום דופי בהם כי כשמשפטים בננות עיר אחרת (א) ניוול לשומעים לעשות כהם אבל אם נעשה כבר דין בהם או שחרב העיר יאמר לכל ברוך שדנן דין אמת שחטאו לו בכך ובכך ופרע להם בכך וכך:

תתתשע"א. ב) קהילה גדולה כל עון שרבים חוטאים בו אומרים להם לפני רבים ואין לומר מלבינים פניהם כי רבים חוטאים אף ילבינו פניהם ברבים ולא לביישם אלא שלא יחטאו עוד אבל יחיד שחטא לא ילכין פניו ברבים (א) כאביה (לירבעס'). הרי אין אדם נתפס על צערו אבל יש לו להזהר שלא ידבר בפני רברים שיש צער לאחרים (ויקרא יט יח) ואהבת לרעך כמוך על זה הכל חייבין מי שעוברין על אלה (קהלת יא ט) על כל אלה יביאך האלהים במשפט (שם יב יד) על כל נעלם שאדם מגלה על חברו דבר שנעלם ומצטער חבירו עליו אם טוב הוא שטוב הוא להודיעו בצינעא כדי שישים על לבו ומניד לפני העולם ומתבייש ואם רע על טוב יבא לדון כל

(ב) מקמ"ג. (ג) מקמ"ד. (ד) מקמ"ה. (ה) מקמ"ו. (ו) ע"כ. (ז) ע"כ.

תתתשס"ו. (ב) ר"ל ראוי שלא להניח להבנים שיחרפו ויקללו ויכו את אבותיהם.

(ב) ראש השנה י"ז א'.

(ב) מלשון זילא ליה גיטין י"ג א'.

תתתשע"א. (ב) בראשית רבה פס"ה: על שחשדם ברבים ושם פס"ג וביקרא רבה פל"ג ומדרש רות פרשה ז' ובירושלמי יבמות פ' בתרא.

שכן על רע אלא אם אדם יודע אם יוכיח יותר יעשה להכעים על זה נאמר (משלי ט ח)
אל תוכח לץ:

תתתשעא. (א) כתיב (משלי כו ד) אל תען כסיל כאלתו וכתיב (שם שם ה) ענה כסיל כאלתו ענה כסיל (ב) באפיקורוס גוי אבל אפיקורוס ישראל אל תען כסיל כאלתו ד"א במה שברור לך שישמענו דברך ענה ואם לא יועילו דברך אל תען ואמרו רבותינו מה שהוא אומר ענה כסיל זהו במילי דשמיא ומה שהוא אומר אל תען זהו במילי אחרינא ואפילו במילי דשמיא אל תען במקום שברור לך שלא ישמעו דברך שנאמר (שם כנ ט) באוני כסיל אל תדבר כי יבז לשכל מילך:

תתתשעא. אם יש דבר איסור בעיניך אל תאמר תחילה (א) לאותן שספק לך אם יקבלו דברך שמא פן יתריסו כנגדך ויתחזקו בטעותם ויחזקו אחרים מלהכנע ולקבל דברך לכן אמור תחילה למי שאתה סבור שיהיו נשמעים דברך ואם תראה בני אדם שמחזיקים בטעותם כדי שלא יודו לך אסור להתווכח עמם שנאמר אל תען כסיל כאלתו ומניין שלא יתחיל לדבר עמו שנאמר באוני כסיל אל תדבר הואיל ורוב פעמים מדבר בעקשותו הלך אחר הרוב אם תראה שרוב דברים עושה לשמה אם יעשה דבר שיכולים להכריעו לכך חובה ולכך זכות תטה לכך זכות ואם לאו תטה לכך חובה שנאמר (שמות כו ב) אחרי רבים להטות:

תתתשעב. החכם היה דוחה את התלמיד אמרו לו למה תרחק בשתי ידיים (א) אמר כבר החטיא את הרבים ולא יהיה לו תקנה אמרו לו והלא קרבת את פלוני שהחטיא אמר על מנת כן שיחזיר בתשובה אותם שהחטיא. אם יחטא האדם אם הרכ רואה אם יוכיחם יוסיפו לחטוא (קהלת ג ו) עת לחשות ואם יקבל תוכחה עת לדבר.

תתתשעג. כתיב (קהלת ט יז) דברי חכמים בנחת נשמעים אם ראה החכם את חבירו או אחיו או קרובו שעושה עשרה דברים שאינם הגונים והחכם יודע שאם יוכיחו [ע"ב] על כולם אפילו באחת לא ישמע ואם יוכיחנו בחמשה יקבל עתה אם יאמרו לאותו חכם פלוני תמחה ותנער בפלוני כי אתה מחניף לו אע"פ שחושדין אותו שלא ינער בו יוכיחנו בחמשה שהוא סבור שהוא יקבל ממנו ומוטב שלא ינער בו באותן חמשה שהוא סבור שלא יקבל ממנו שאם ינער בכולן אפילו המעט לא יעשה שהרי אליהו בהר הכרמל אמר (מ"א י"ח כ"א) אם ה' האלהים לכו אחרינו ואם הבעל לכו אחרינו ולמה לא עשה כך על מעשה עגל הזהב אלא אמר אם אוכיחם על העגלים לא יקבלו ממני אפילו מן הבעל לכך (א) תפשתה מרובה לא תפשתה תפשת מועט תפשתה ומה יש בין בעל לעגלי הזהב כי כשהיו עובדים לעגלים היו שומרים כל תורת משה רק שאמרו שכינה שורה על העגלים וכל קרבנות שהיו מביאין לירושלים היו עושים לפני עגלים ומוספי שבתות בירושלים וכהנים שהעמיד ירבעם לעגלים היו מקריבים קרבנות בחוץ והוא בכרת מכל מקום שאר מצות שמרו אבל מעת שנעשה הבעל כתיב (ירמיה כג כז) כאשר שכחו נביאי הבעל את שמי בבעל שעובו כל התורה כולה ואמר אליהו אם אדבר מעגלים לא ישמעו לי מן יראת המלך לכן מה שמועים בבעל וספק

תתתשעא. (ב) שבת ל' ב' ושם מסיים הש"ס: הא בד"ת הא במילי דעלמא. (ג) סנהדרין ל"ח ב'.

תתתשעב. (ב) התנ"י שבת ג"ה א' ד"ה ואף כתבו שגם בספק אם יקבלו צריך להוכיחם עיי"ש.

תתתשעג. (ב) מושה מ"ז א'; כל מי שחטא והחטיא את הרבים כו'.

תתתשעג. (ב) חגיגה י"ז א'.

להם על זה אבל בעגלים הם יודעים שהוטאים אלא שעושים מיראת המלך לכך אומר על דבר הבעל (ב) שאילו רעים הלואי יעשו מכאן אתה למד אם ברור לך שתוכל למחות בחבירך שעושה רעות במענה רך ורוב עבירות בידו אם תנער בו ותייעץ לו על כולם אפילו המעט לא תמחה בידו מוטב שלא תזכור לו אותם שאתה יודע שלא תוכל למחות בידו וכן אמר הקב"ה לירמיה הנביא תקרא באונייה המגילה הזאת אולי ישנובו מדרכם הרעה אבל במקום זרין היה צריך להזהר (ג) וישעיה אמר מוטב להרוג אותו בשונג ולא בודון ולא רצה לתרץ לו המקראות דקשו אהרדי (קהלת ב יד) ההכנס עיניו בראשו אם יקבלו דבריו אם לאו ובסוף ספר קהלת הזהיר (שם יא י') והסר כעס מלבך כי הכעס שקול כנגד הכל (ד) אסור להתפלל (ה) ולהורות שמתוך כעסו אינו יכול לחשוב אמת בעוד יש כעס בו או באשתו כעס ואסור לשמוע דברי בעל דין ולשפוט עד שיעבור כעסו וגם להיות אפטרופא שני בני אדם שהיו במחלוקת ועשו שלום ביניהם וחוזרים למחלוקת בשמדברים יחדיו מחרפין ומריבין אבל כשאין מדברים יחדיו שותקין יותר טוב שלא יעשו שלום ביניהם :

תתתשעדר (ו) אם נצחת חבירך אל תשמח מוטב שתהיה מנוצח מלהיות מנוצח כי המנוצח את חבירו בעולם הזה מוסרין אותו ביד המנוצח לעתיד לבא (ז) ישעיה אמר (ישעיה ו ה) איש טמא שפתים אנכי ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב כיון שאמר לו (שם שם ו) וסר עונך וחטאתך תכופר למה כשצוה מנשה להרוג ישעיה (א) וכשנגעו בפה לפי שאמר איש טמא שפתים אנכי אבל כשאמר ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב זה לא נתכפר לו ולא נפרעו ממנו עד שנהרג והלא מה שאמר (שם כח יא) כי בלעני שפה ובלשון אחרת ידבר אל העם הזה אלא זה הוצרך לומר להוכיחם אבל לפני הקב"ה למה הוצרך לומר טמא שפתים ד"א וסר עונך שאתה טמא שפתים וחטאתך שאמרת ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב תכופר אם כן למה נענש (ב) שנבלע אלא אדם כשחטא חטא שחייב בו אשם תלוי ופגע בו יום הכפורים הרי נתכפר... אע"פ שאין מחוייב בו אשם תלוי... אע"פ שכבר הביא אשם כך אע"פ שאמר וחטאתך תכופר לבסוף כשנגעה חרב לפיו יצאה נשמתו: בכלל מקום דעה את בוראך אפילו במקום שאסור להרהר בדברי תורה כיצד דעהו בצניעות ועוד בהיותך בבית המרחץ או בבית הכסא זכור טומאתך כמה טומאה יוצאה ממך וסריחה וכו' כל אדם יתפשט בענוה ואל ישיאך לבך להשתורר על שום אדם כי אתה שוה לו בכל מיני בושח ותירא לחרף ולדבר קשות יותר ממה שהיתה עושה למי שאינו ירא ממך שהוא ינקום נקמתו ממך אבל אילו שיראים לענות לך יבקשו להקב"ה נקמה ממך וזהו שנאמר (ויקרא יט יד) לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מבשול ויראת מאלהיך אני ה' לפי כשמלאך לבך להראות כעסך חשוב בלבבך אילו היה אחר שהיה משיב לי הייתי ירא לך אשתוק בעבור הקב"ה (תהלים קט לא) כי יעמוד לימין אביון להושיע משפטי נפשו שני (ז) דברים רגילות בבית הכסא היראה תורה או היראה עבירה ועתה דברי צורכך ומחשבות הפצץ אם תחשוב אותם בעת שתוכל ללמוד תורה הרי איבדת דברי תורה (ח) אלא כשתלך בבית המרחץ או בבית הכסא או תחשוב כם כדי שלא תהרהר אחר דברי

(ב) מכלל עד ישיעיה כמול לעיל סימן י"ד ונודעס סוף ציטון קס"ג. (ג) פ"כ סימן קס"ג. (ד) מקמ"ה.
(ד) ע"כ מכו"ס מקמ"ו.

(א) ר"ל של עגלי הזהב. (ב) יבמות מ"ט ב'. (ג) ערובין ס"ה א'. (ד) חגיגה ביומא דרתח לא מצלי ונכלל זה כמו"ש בא"ח סי' צ"ח ס"ב ולא בשעת המבטלת. (ה) יעוין וי"ד סי' רמ"ב סק"א.
תתתשעדר. (א) עירוב דברים יש כאן ע"י שגגת המעתיק. (ב) יבמות מ"ט ב'. (ג) כעין דברי

תורה או אחר עבירה ועוד שלבך יהיה פנוי מהירדור צורכך ותלמוד כלב שלם ואל ישיאך לבך טוב שאהרר מדברי תורה שאותו טעם שאני זוכר אם לא אהרר אחריו אשכחנו וכן בתוך תפילתך אם תסיר דברי תורה מלבך בעור שאתה מתפלל או כשאתה במקום שאסור להרר מדברי תורה הקב"ה ישלם לך תחת אחד ששכחת תזכור כמה וכמה וכתוב (שם ק"ט קכ"ו) עת לעשות לה' הפרו תורתך עת תפילה ועת המצות כמו שאמרו (ד' הן ותגריהן ותגרי תגריהן פטורין מקריית שמע שהרי כתיב [דף קפ"ב] (שם יב ז) אמרות ה' אמרות שחורות וכתוב (שם יט י) יראת ה' שחורה וכתוב (שם נא יב) לב שחור ברא לי אלהים שאפילו הלב יהיה שחור ובמקום שחור תחשוב בכל יום ובכל לילה שלא יהא רגע אחד מלחשוב אחר הקב"ה מה טוב בעיני והיאך לעשות רצוני ומה למנוע שנאמר (משלי כג יז) אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה' כל היום:

תתתשעה. אימתי צריך אדם לנקות את עצמו בפני החושרו כשהחושר הוא צדיק ובא מעשה לפניו שבעל כרחו יש לו לחושרו כגון עלי הכהן שאחר עת תפילה עבר ואמר עלי עון הוא שאשתוק לזאת ואעזוב אותה כאן ואז הוצרכה היא לנקות את עצמה מפני שבעל כרחו לחושרה והוצרך לבקש ממנה מחילה לפי שהיה לו לשאול כהגון הגידי לי מה זה וכתוב (קהלת ט יז) דברי חכמים בנחת נשמעים וכן (א) מעשה דר' יהושע בן חנניה בעל כרחם לחושרו ואעפ"כ הכריעוהו לכף זכות אבל כשמחרפין את האדם ומקללין אותו ואומרים לו דברים שאינן או יותר טוב לשותק כמו ששתק דוד המלך לשמעי בן נרא שאמר לו (ש"ב טז ז) איש הרמים על דבר שאול ושתק וכתוב (תהלים לח יד) ואני כחרש לא אשמע וכאלם לא יפתח פיו (ב) והשומע קללתו ושותק ושמע חרפתו ושותק או שאומר לו אדם חנף רוצח נואף גולן או שאר עבירות דרך כעס או דרך חרפה או שמבקש את רעתו או חרפתו ישתוק ואל יאמר יאמינו העולם לכן אנקה את עצמי שהרי אמרו (ג) יהי חלקי עם מי שחושרין אותו בדבר ואין בו וכן משה רבינו שתק לדתן ואבירם אבל אדם חייב לנקות את עצמו כשרואה מעשים ואין מדברים בפה לחושרו כגון שמואל הנביא שניקה את עצמו כששאלו מלך ידע שחושרוהו שנאמר (ש"א ח ז) לא אותך מאסו כי אתי מאסו כך אם יראה אדם מעשים שיחושרוהו באותו עת ישתוק ואחר זמן כשימצאם יחד ובדברים שיש לתקן יאמר סבורים הם שאני נחשד באותו גול יביאו עדים או שום אדם ואני אשיב רק שונאי לא יעידו דוגמת (שם יב ג ד ה) ואת מי עשקתי ואת מי רצתי ומיד מי לקחתי כפר ואשיב לכם ויאמרו וגו' עד אבל בדברים שאין להשיב ישתוק כגון נואף או רוצח סתם אוכל נבילות אתה פסול אתה כגון שאמר שמעי בן נרא לדוד ודברים שאין תלוי בהשבות אין לו כי אם לשתוק (קהלת ג ז) עת לחזות על דברים שאינן בהשבה ועת לדבר בדברים שיש בהן השבה אבל כל השומע מן המחרפין ומן המקללין או מן החושרים צדיק אין לו לשתוק אלא אם כן אמר לו הצדיק הניחו לו ותשתקן כמו שנאמר (ש"ב טז יא) ויאמר דוד וגו' הניחו לו ויקלל ואם לא אמר להם הצדיק לשתוק יש להם לומר כרע אתה עושה ונקי הוא ואם לאו הרי דינם כחושר שנאמר (במדבר טז כא) הברלו מתוך העדה

הרמב"ם במורה פנ"א לשלישי: בעת אכלך או בעת שתותך או בעת היותך במרחץ כו' אלו זמנים רבים ורחבים המצאתים לך לחשוב בהם בכל מה שתצטרך אליו מענייני הממון והנהגת הבית כו'. (ד) סוכה כ"ז א'.

תתתשעה. (ה) שבת קכ"ז ב' ולפנינו: ר' יהושע אבל בגדה כ"ה מוכח שר' יהושע סתם הוא ר' יהושע בן חנניה ויעוין רש"י גי' ב' ד"ה ור"א. (ג) שו"ס ט"ז: כל מי ששומע קללתו ושותק נקרא חסיד. (ז) שבת ק"ח ב' ולפנינו: שחושרין אותו ואין בו ואולי

הזאת ואכלה אתם כרגע הרי בעבור ששתקו לקרה רצה לכלות כולם אלא שביקש משה ואע"פ שיש צדיק שהיה שותק לעצמו אם היו מחרפין אותו אם מחרפין צדיק אחר צריך למחות במקום שיוכל ולא שינקו אדם את עצמו בשבועה או בחרם כמו (ד) יואב לאבנר שנשבע על שחוק ילדים אלא ינקו אדם את עצמו כעניין שאמרו בני גר ובני ראובן וחצי שבט המנשה (יהושע כב כב) אם במרד ואם במעל בה' אל תושיענו היום הוהל) אע"פ שאמר אין אחר יכול לפסול דיין שבחר זה חברו והדיין צריך להרחיק את עצמו מן החשד ולא ישב בדין שאחר מבעלי הדין חושרו ומרחיקו מן הדין מפני שהוא מעמיק בדין ובערמות בעלי דינים בקי והוא ירא אם ישב בדין שיחייבוהו מפני שמעמיק בדין ובקי בו אל ימנע הדיין מלשבת בדין:

תתתשעו. (א) בתיב (בראשית יח ד) יקח נא מעט מים ורחצו רגליכם אמר ר' ינאי ב"ר ישמעאל אמרו לו כערבים חשד אותם שהם משתחווים לאבן רגליהם כבר יצא ישמעאל. ומה היה לו לעשות היה לו לחקור (ב) כרבן גמליאל:

תתתשעו. (א) אמרו עליו על ר' יהודה בן בבא שכל מעשיו היו לשם שמים אלא שגידל בהמה דקה (ב) פעם אחת חלה נכנס רופא אצלו ואמר לו אין לך רפואה אלא חלב רותח לקח לו עז וקשרה לו בכרעי המיטה והיה יונק ממנה חלב רותח שהיה גונח פעם אחת בקשו חכמים ליכנס אצלו אמרו ליסטים בבית זה ואנו נכנסין אצלו וכשמת דקדקו חכמים במעשיו ולא מצאו בו עון אלא זה בלבד אף הוא בשעת מיתתו אמר יודע אני כי שאין בי שום עון אלא זו בלבד שעברתי על דברי חברי הרי אע"פ שלרפואה נחשב לו עון והלא גדולה מזאת עשוי (ג) ר' יהודה ור' יוסי כשאחוזום בולמוס והוא כמו כן בשביל פיקוח נפש עשה (ד) אלא בולמוס פעם אחת ואינו ניכר לעולם ועוד יכול לשלם ולפרוע אבל מעשה עז אתי לירי חילול השם שיאמרו מותר לרעות בהמה דקה בארץ ישראל וחוליו אינו ניכר אע"פ שזה אינו מן התורה שמי ששומע קול העז בביתו חושב הוא אינו חושש בדברי חכמים וזהו חילול השם ואמרין בסוף מסכת יומא (ה) חילול השם כגון אני אם הייתי הולך ד' אמות בלא תורה ובלא תפילין (ו) אמר ר' ישמעאל מבעלי בתים שבגליל העליון היו בית אבא מפני מה חרב מפני שדנו דיני ממונות באחד (ז) ושגדלו בהמה דקה ואע"פ חורש אחד היה לנו סמוך לעיר שדה מפסקת בינו לעיר שבהמה נכנסת ויוצאה דרך עליה:

(ב) כפיל לעיל סימן סחקע"ע ועיין מ"ש ס"ט. (ג) מוצא לעיל סי' סחמכ"ח.

שינרא דלישנא ממועד קטן י"ח ב' מי שחושדין אותו בדבר ואין בו כו'. (ד) שמואל ב' ב'. **תתתשעו.** (ה) בבא מציעא פ"ז ב'. (ז) דרך ארץ פ"ה ושם איתא כי היה מכבדם ואולי כונתו למה דאיתא ערובין ס"ד ב' יעו"ש.

תתתשעו. (ה) הלשון הזה על ר' יהודה בן בבא לא מצינו בבבלי רק בירושלמי סוטה פ"ט ה"י ובבבלי אמרו כן על הלל ביצה פ"ז א' ואולי אמר רבינו על ריב"ב מזה שמביא בסמוך שלא מצאו בו עון רק זה שגידל עז בתוך ביתו. (ז) ירושלמי סוטה שם בבלי בבא קמא פ' א' תמורה פ"ז ב' ולפנינו: מעשה בחסיד אחד אבל אמרו שם כתמורה כל היכי דאמרינן מעשה בחסיד אחד או ריב"ב או ר"ש ב"ד אלעאי. אבל לפ"ז למה החליט רבינו שמעשה זה אירע לריב"ב? אבל מקור דברי רבינו הוא בתוספתא בבא קמא פ"ח. כן גם סימן שאחר זה הוא בתוספתא שם. (א) יומא פ"ג ב'. (ד) הלשון צריך תוקן וכצ"ל: אלא בולמוס פעם אחת וניכר לעולם (ד"ל) שהכל ראו שאחוזום בולמוס) ומעשה עז תדיר וחוליו אינו ניכר ועוד יכול לשלם אבל מעשה עז אתי לירי חילול השם שיאמרו מותר לרעות בהמה דקה בארץ ישראל אע"פ שזה כו'. (פ) פ"ז א' ולפנינו ליתא מלת אם אלא כגון אנא דמסגינא ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין ויש ראיית לנוסחת רבינו סוטה שאמרו בירושלמי ברכות פ"ג ה"ג: ר' יוחנן בסיתוא דתוה חזיק רישיה הוה לביש תרווייתון ברם בקיימא דלא הוה חזיק רישיה לא הוה לביש אלא דאדרעיה הרי שלא היו התפילין חיים ממנו. (ו) ירושלמי סוטה שם בבא קמא פ' א'. (ז) ירושלמי שם ולפנינו בבבלי: ושחיו מרעין בחורשין ופירש"י בחמה דקה.

תתתשעה. (א) רועה שעשה תשובה אין מחייבין אותו למכור (ב) כולן כאחת אלא מכור והולך יד על יד נדר ליקח לו בית וליקח לו אשה אין מחייבין ליקח לו מיד (ג) אלא עד שימצא לו את ההגון לו אעפ"כ (ד) הנודר חוטא ויש לו בשעת הנדר לומר כשאמצא ההגון לי:

תתתשעט (ע"ב) אין חסיד אלא מי שעובר על כל מדותיו המתחרטין על אשר עשו לו ומבקשין ממנו מחילה על מה שעשו לו ומה שיש בידם לתקן שמתקנין ועל מה שמעו לא יוכל לתקן מתחרטין לקבל עליהם דין כאשר יאמר ויש בידו לשלם רעה להם ואינו עושה זה נקרא חסיד שנאמר (ירמיה נ יב) שובה משבה ישראל נאם ה' לוא אפיל פני בכס כי חסיד אני נאם ה' לא אסור לעולם וכן בני יעקב שחטאו ליוסף היה בידו לעשות בהם רעה ואמרו נקבל עלינו דין השוה לרעה אמרנו (בראשית לו ח) המלוך תמלוך עלינו ובעבור זה מכונן לכן נהיה לך לעבדים (שם נ יז) שא נא לפשע עבדי אלהי אביך ואחר כך (שם שם יח) הננו לך לעבדים וזהו שובה משובה ישראל נאם ה' כי חסיד אני (ירמיה נ יג) אך דעי עונך בכל יום היאך חטאת וכמה ימים וכמה נהנה יצרך וקבלי דין כנגד הנאת יצרך ונגד העונש ונגד חילול השם (שם נ יד) שובו בנים שובבים והלא כבר אמר למעלה שובה משובה ישראל למה אמר עוד שובו למעלה לנשים למטה לאנשים ד"א למטה לרבים למעלה ליחיד (שם שם א) ושוב אלי (שם שם ז) אלי תשוב ולא שבה (שם שם י) בכל זאת לא שבה אלי שובה ושובו הרי ד' פעמים אמר שובי וד' (שם נז) בנדה אחותה יהודי (שם שם י) בנודה אחותה יהודה (שם שם ח) בנודה יהודה אחותה (א) הרי ד' בנדות (ב) וד' משובה הרי ד' משובה וד' בנדות וד' שובו נגד ארבע חלוקי כפרה ב' שובו בנים שובבים כנגד מי שעשה עבירה ושנה בה נעשה לו כהיתר ושוב תשוב נאם ה' שובה שובו שובו אם תשוב אלי תשוב הרי (ויקרא כו כא) שבע כחטאתיכם סקילה שריפה הרג וחנק מיתה כרת ומלקות:

תתתשף. בפרשה ויקרא נ"ה חטאים וכ"ג אשמות וד' מעילות ובי' עונות סך הכל בין חטאות ואשמות ומעילות ועונות הם פ"ד ואילו הן ה' פעמים כתיב חטא וג' פעמים יחטא ו' פעמים חטאת ג' פעמים מחטאתו י"ב חטא ח' לחטאת ט' החטאת ה' חטאת א' לחטוא א' לחטאה א' חטאו הרי נ"ה חטאים. כ"ג אשמות אילו הן א' לאשמת העם א' ואשמו ד' ואשם א' יאשם ד' אשמו ג' לאשם א' לאשמה א' האשם א' אשום א' אשם א' אשם א' אשמתו הרי כ"ג אשמות וד' מעילות אילו הן. א' ומעלה א' מעל א' תמעול א' מעל הרי ד' מעילות ובי' עונות הרי סך הכל בין חטאים ואשמות ומעילות ועונות הרי הם פ"ד נגדם (א) פ"ג חלאים התלויים במרה וכתיב (שמות טו כו) כל המחלה אשר שמתי במצרים מחל"ה בנימטריא פ"ג הרי אחד חסר זהו שנאמר (עזרא ט יג) ואתה חשבת למטה מעונינו לכך אל יחשוב אדם לומר הרי כתיב (ישעיה מ ב) כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה וכי יתכן שיעשה פורענות יותר

(6) י"א סגל בקיטל. (3) ע"כ.

תתתשעה. (6) שם שם. (3) לפנינו: למכור מיד. (3) הב"י יו"ד סי' רי"ט מוסיף ולא קבע לו זמן והש"ך שם כתב שהוא לא דוקא. (ד) בבראשית רבה פס"א: א"ר יודן מה ירך סמוכה לפיך כי יהיו נדריך סמוך לפיך כו' אבינו יעקב ע"י שאיחר נדרו נתבקרה סנקסו. ובילקוט קהלת רמז תתקע"א כל מי שהוא נודר ומשחא את נדרו סוף שהוא בא לעבודת האלילים. **תתתשעט.** (6) צ"ל בנדה יהודה מלאכי ב' י"א ובה יהיו ד' בנדות. (3) ירמיה ג' ה' שם ח'. שם י"א. שם י"ב.

תתתשף. (6) בבא מציעא ק"ץ ב'.

ממה שחושא אלא בכל חטאתיה פתורנו בשביל חטאותיה קיבלה כפליים ב' זוגות פורעניות חיה רעה רעב ודבר וחורב ד"א אילו המקבלים ייסורין מאהבה כדי להכפיל שכרם ד"א כפלים בשביל חטאות עצמם ועונות אבותם כדכתיב (איכה ג מב) נחנו פשענו ומרינו אתה לא סלחת וכתוב (שם ה ז) אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו בכלל) פרשת ענין חטאת ואשם יש כפרה אבל בפרשה עניין כהן משיח אין כתוב לא כפרה ולא סליחה לפי ששנגת תלמוד עולה זרון ועוד כי הוא המכפר את עצמו אבל ככולם הוצרך לומר וכפר עליו הכהן ועוד לאשמת העם כתיב כי היה לו לדקדק שהוא גדול בחכמה ובגדולה ובפרישות מחבריו אחד בשונג ואחד במורד ואחד בחילול השם אבל ככולם כתיב כפרה וסליחה:

תתתשפא. כתיב (מ"ב ג יד) לולי פני יהושפט וגו' אני נשא אם אביש אליך ואם אראך וכי עכור יהושפט ישא פני רשע אלא אמר אלשישע אם תעשה שיהיה לנו מים לא יעבוד עוד לבעל ולא היה מאמין לדבריו עד שלפני יהושפט קיבל ואמר יהושפט תוכל להאמין לו שהוא בפני קיבל וזהו והוהירו ונשמר שם לא אחד ולא שתיים ועוד תרע שקיבל לעשות תשובה כי כשהלך יהושפט עם אחאב ושב לירושלים אז אמר לו הנביא (דה"ב יט ב) הלהרשע לעור ולשונאי ה' תאהב וכשנתחבר עם אחזיה אמר (שם כ לו) בהתחברך עם אחזיהו פרץ ה' את מעשיך אבל עם יהורם הלך ואם היה רשע למה הלך עמו ועוד אם היה רשע היה לאלשישע לומר שלא ילך עם יהורם (א) אלא קיבל עליו לעשות תשובה וזהו שנאמר (מ"ב ג ב) רק לא כאביו וכאמו אע"פ שכתוב (שם שם יג) אל כי קרא ה' וגו' ולמה הוצרך אלשישע לעשות שיהא שובע סאה סולת בשקל למה לא היה יכול להציל את עצמו כמו מחיל ארם שהכס בסגורים אלא מרחם היה על אנשי עירו כי רק המלך פושע ולפי שכבר הגיע עת למשוה את חזאל ואת יהוא וכיון שהיה יהורם כפוי טובה ורצה להמיתו אמר אשכים להורגו:

תתתשפב. כתיב (דברים כא ב) ומדרו הערים אשר סביבת החלל ולמה בעגלה ערופה מן הדין היה לישראל לנסות על ידי שום דבר לתקן שיהא נודע מי החייב כגון השקאת סוטה כך לכל הספקות כמו שהגויס רגילים לעשות בברזל חס או במים. כתיב (שמות לג טז) ונפלינו אני ועמך אני כשיבאו למלחמה (דברים לב ג) כי שם ה' אקרא (במדבר י לה) קומה ה' ויפוצו אויבך. ועמך (דברים לב ג) הבו גודל לאלהינו אני שאמר כמו יהושפט שהתפלל (דה"ב כ יב) הלא תשפט בם כי אין בנו כח לפני ההמון הרב הזה הבא עלינו (שם שם יח) וכל יהודה ויושבי ירושלים [דף קפ"ג] נפלו לפני ה' להשתחות לה' הבו גודל לאלהינו (שם שם כא) ויועץ אל העם ויעמד משררים לה' ומהללים וכתוב (שם שם כב) ובעת החלו ברנה ותהלה נתן ה' מארבים (שמות לג טז) הלא בלבדך עמנו שרואים וזהו בתוך העננים (תהלים יח יא יב) וירא על כנפי רוח ישת חשך סתרו סביבותיו (שם עז יד) אלהים בקדש דרכך (שם שם יט) קול רעמך בגלגל וזהו (שמות לג יג) הודענו נא את דרכך באיזה עניין להלחם עם האומות שלא יזיקו את ישראל בחיצים שקודם שיקרבו את ישראל יפלו וזהו (דברים ז כד) לא יתיצב איש לפניך (שמות לג טז) ונפלינו (א) ביקש משה שלא תשרה רוח הקדש על האומות והלא

(ה) עד סוף הקימן צדקס מ"כ וכפול ככ"י לעיל ק"י כ"ד.

תתתשפא. (ה) מלכים ב' ו' ל': והנה חשק על בשרו מכית ודריש רבינו כי עשה תשובה ועיין בראשית רבה פס"ד ובתענית י"ד ב' וברש"י שם ד"ה אלא: יהורם רשע היה אלא שהתענה על רעב שהיה בימיו. ובברכות י' א': יהורם אויל לגבי אלשישע.

תתתשפב. (ה) ברכות ו' א'.

היה טוב שהיה מנייר גרים ועוד (ב) והלא בלעם לא היה יותר מבר תלתין ותלת שנים כשנהרג ונתנבא נמצא שקודם שנולד בלעם אמר משה ונפלינו שלא יהיו נביאים מאומות העולם אלא כך ביקש שלא יהיו נביאים מאומות העולם משיכנסו לארץ פן יגידו לאומות שיפלו ביד ישראל ויצאו חוץ לארץ או יהיו בעריהם ויעבדו ישראל מלכבשם. . . ומה שכתוב (יהושע יא כ) כי מאת ה' היתה לחזק את לבם לקראת המלחמה את ישראל למען החרימם ובלעם לתקנת ישראל לברכם ומשה ביקש משעת המלחמה ואילך ולמאן דאמר (ג) שבלעם אמר בשעת מתן תורה (תהלים כט יא) ה' עוז לעמו יתן כבר נתנבא קודם שביקש משה ונפלינו אני ועמך (דברים יח יד) כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעננים ואל קסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך (תהלים קמו יט ב) מגיד דבריו ליעקב וזקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ומשפטים כל ידעום ביקש משה ונפלינו זהו (שמות לד י) אעשה נפלאות וגו' וראה כל העם אשר אתה בקרבך:

תתתשפנ. מעשה קרה ועדתו ומרים ונחשים השרפים וקרן עור פניו ועמוד הענן והוא אני ועמך שאם יש להם להלחם שישאלו מן הנביאים והנביאים יגידו להם מתי להלחם או באורים ותומים וזהו מגיד דבריו ליעקב וגו' וזהו ונפלינו אני ועמך מכל העמים כי רוב העמים בוטחים ברוב חילם ובנבותרם ובכרכם ובסוסים ואין בוטחים על דבר אחר והמיעוט בוטחים על חוזי הכוכבים ויש שבוטחים במעשה שדים ובכשפים ובנגדם אמר ונפלינו שכולם לא יוכלו כנגד דברי הנביא ואורים ותומים וכתוב (זכריה י ב) כי התרפים דברו און (שמות לג יז) ויאמר ה' וגו' גם את הרבר הנה וגו' אעשה אם תחפוץ לדעת (א) עניין תפילין שבראש גם לראות מה שנקראית (במדבר יב ח) תמונת ה' גם שאין נביא רשאי לחדש דבר או שום מצוה הרי אין תקנה למצות שמה יבא נביא השקר ויעשה אותות בכשפים ויאמר הקב"ה שלחו לצוות להם וזהו אשר דברת לכך כתב (ויקרא כו לד) אלה המצות (ב) שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה לאחר משה (שמות לג יא) ויאמר ה' אנני נא את כבודך המידות מחשבות גזירות היוצר כל והפץ משה שיראה והקב"ה יראה למחשבת משה כאילו דמות והמלאך ממונה על מידה ומלאך אחר על מידה וביקש משה שיראה מידה של זעם והמלאך שלו שיהיה על האומות ומידת רחמים והמלאך שעמה ממונה ומידת רחמים שעל ישראל מידת זעם על האומות בדכתיב (חבקוק ג יב) בזעם תצער ארץ באף תרוש גוים ואמר (שמות לב יז) גם את הרבר הזה אשר דברת אעשה כי מצאת חן בעיני לעשות רצונך כשתתפלל היאך לקרוא את כל המידות (שם שם) ואדעך בשם על כל מידה ומידה שאני נוהג לעשות עם ישראל אני אומר המכסה אני ממשה אשר אני עושה וזהו ואדעך בשם טוב שיעמוד משה בסוד כל המדות טובות שידע איך להתחנן והיאך לקרוא אותי עם מידת הטוב על מידת רחמים רחום ועל מידת חנינות חנון (שמות לג יב) ידעתוך בשם כל מידה ומידה של מחשבת גזירותיו נקראית כן השם עליה בין לרעה בין לטובה וכתוב (ישעיה ל כז) הנה שם ה' בא ממרחק בער אפו וכבר משאה שפתיו מלאו זעם ולשונו כאש אוכלת (שם שם כח) ורוחו כנחל שוטף הרי השם על של זעם כדי שיהא למידה תוקף וכתוב (שם יג ה) ה' וכלי זעמו וזהו (שמות כד ב) ונגש משה לבדו אל ה' והם לא ינשו וכתוב (שם שם יב) ואתנה לך את לחות האבן (שם לג יא) ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר דיבר איש אל רעהו ואינו מעלים דבר ממנו ואומר לרעהו כל חרדיו וכל יועציו וכל

(ג) סנהדרין ק"ו ב. (ד) זבחים קט"ז א'.

תתתשפנ. (ה) ברכות ז' א'. (ו) שבת ק"ד א'.

הממונים על כל אשר לו אני חושב אם היה רייעי בבאן שהיה רואה ענייני שלי והיה מייצעני כן דיברת כל מה שתרע לתקנת ישראל ותבקש ממני אני אעשה חפצך וזהו (ג) כי מצאתי חן בעיני ידעתוך בשם בשם כל חכם (ד) מה שכל חכם ילמוד כאילו משה רבינו אומר וכולם יאמרו משה רבינו הלכה למשה מסיני ידעתוך בשם כל מידה ומדה ונתיב (ישעיה מו כו) לכולם בשם יקרא בשבאו מלאכים להזיקן ידעתוך בשם אמרתי (ה) תתפוש בכסא ובשם הקדש ולא יוכלו המלאכים להזיקך ידעתוך והגינותי עליך ידעתוך במקום שהוצרכת לי שלא יזיקך ידעתוך ושמרתך:

(ג) שם שם י"ב וצ"ל: ידעתוך בשם וגם מצאת חן בעיני. (ד) ירושלמי פאה פ"ב ה"ו: אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד להורות לפני רבו כבר נאמר למשה מסיני. (ה) שבת פ"ח כ"ז: אמר לו אחוז בכסא כבודי וחזור להם תשובה, שמות רבה פמ"ב: מה עשה אחוז בכסאו של הקב"ה. תנחומא תשא כ"י י"ג: מה עשה הלך ואחוז את הכסא כו'.

(לדף א' הערה א'). שמואל סוד יראי אלהים. לדעת החכם רי"ל מרגשת בלבוב הכונה שמספר שמואל עולה שע"ז וכמו כן מספר סוד יראי אלהים שע"ז. וכנראה שהמסדר היה שמו שמואל.